

**Ukrainian Exlibris after February 24, 2022:
Glance from Japan**

Masahito Sakamoto

Overseas Secretary of the Nippon Exlibris Association

LL.M. in U.S. Law from Temple University
J.D. in Japanese Law from Kwansei Gakuin University
Master's Degree in Economics from Nagoya University
Bachelor's Degree in Economics from Kyoto University

<https://doi.org/10.33989/pnpu.881.c3609>

Preface

First and foremost, I would like to express my sincere gratitude to Professor Olha Nikolenko of Poltava National Pedagogical University for the opportunity to write an article on Ukrainian exlibris, which are dear to my heart.

In this article, I will introduce my Ukrainian exlibris that were created after February 2022 and discuss what exlibris are, including their historical background and techniques, and some of the Ukrainian exlibris and artists. I would like to add that I am not an artist but an art enthusiast, and what I write in this article is based solely on my knowledge of exlibris and my genuine appreciation and admiration for them. And I also would like to mention that the content of this article represents

the personal opinions of the presenters and does not represent the views of any organization.

I first became seriously interested in exlibris (bookplate) around 2010. However, long before that, it was already well known among exlibris enthusiasts worldwide that Ukrainian exlibris were of exceptional quality. At the time Russia started invading Ukraine, I had commissioned only three exlibris from Ukrainian artists, and I had not specifically prioritized Ukrainian bookplates over those of other countries. Since February 24, 2022, I have almost exclusively commissioned works from Ukrainian artists. The pieces I introduce here were created after the invasion.

The Russian invasion has caused immense human and material losses in Ukraine. In terms of cultural damage, the impact has been profound, even from the perspective of artistic production alone. I can only imagine the extremely challenging situation with the constant threat of attacks and destruction of buildings and crucial infrastructure, creating a very difficult environment for artists as well as all who live there. Even for those who have evacuated abroad, the anguish over the fate of their homeland must have been immeasurable.

Yet, despite these dire circumstances, many artists continue their creative work with remarkable perseverance and tenacity. The artists and their works I introduce here are a testament to their resilience. Some of the pieces are closely connected to the war, while others are not as explicitly so. However, even works that may seem unrelated to the war carry the artists' unspoken emotions beneath the surface. Of course, there are many other outstanding artists whom I am unable to introduce in this writing.

To Ukrainian artists who persist in their creative endeavors even in wartime, children and teachers who continue their studies, and all Ukrainians who live each day with strength and dignity under such circumstances—I have deep respect and admiration for you all.

1. The Emergence and Significance of Exlibris in World Art

Exlibris (Ex Libris) means "from the books of..." or "from the library of..." in Latin. It is also called a bookplate. Encyclopedia Britannica defines it as follows:

Bookplate, a label with a printed design intended to indicate ownership, usually pasted inside the front cover of a book.

(<https://www.britannica.com/topic/bookplate>)

Thus, it has three specific features: it indicates the owner of the book, has a printed design, and is a piece of paper. Due to their artistic value and craftsmanship, exlibris have attracted collectors worldwide, especially in Europe.

Illustration 1, page 48

Today, their original purpose—being affixed to books to denote ownership—has largely faded. Instead, they are now primarily commissioned for artistic appreciation, with collectors exchanging completed works among themselves. What is more, the focus seems to have moved from the book owner's perspective to that of the artist; the sizes have grown significantly. It is not uncommon to find exlibris as large as A4-sized paper or even bigger. At this size, they resemble regular print artworks with the names of the commissioners on them.

As you see later in this article, the first exlibris appeared in mid-15th-century Germany. Since then, exlibris have been produced in many countries. However, I have an impression that while there are many exlibris collectors in Western Europe today, the number of active exlibris artists does not seem particularly high. Interestingly, most prominent exlibris artists are based in Ukraine and other former Eastern Bloc countries of Central and Eastern Europe. The reasons for the tradition of exlibris production in Central and Eastern Europe are somewhat unclear, and I speculate that after the collapse of communism, exlibris became a relatively accessible project for graphic artists; they are small-sized prints, they are easier to produce, and their reproducibility makes them convenient for sale.

A. History and Motifs

In the Middle Ages, books were primarily made of materials such as parchment and were extremely expensive. In the 14th century, book ownership was indicated through various methods: provenance (провенієнція), which involved handwritten surnames or titles; protoexlibris (протоекслібрис), which featured decorative illustrations; and supralibros (суперекслібрис), which referred to book bindings or exterior markings. Among them, supralibros remained popular throughout the 17th century and was still in use in the 19th century. While these methods served the same function as bookplates in indicating ownership, they were not pieces of paper.

A major shift occurred with the establishment of the printing press (in Germany by Johannes Gutenberg around 1450, and in Eastern Europe by Francysk Skaryna in 1517), which led to the widespread availability of books. As a result, the need to indicate book ownership increased. The first bookplate was created in Germany in the mid-15th century, and from the 16th century onward, bookplates began to be produced in various countries (France in 1529, Czech in 1536,

Hungary in 1550, England in 1574, Italy in 1575, Sweden in 1595, and the Netherlands in 1597).

Illustration 2, page 49

Illustration 3, page 50

Regarding the designs and themes of bookplates, many of the early examples had strong monastic and religious elements. However, heraldic and coat-of-arms motifs soon became dominant (you will see a good example by Jan Ziarnko later in this paper), followed by diversification into themes such as books and libraries, landscapes and plants, figures, and animals. This shift parallels the transition of book ownership from religious institutions to the aristocracy, the wealthy, and eventually the general public. Greek mythology and biblical scenes have traditionally been among the most common themes for exlibris. Abstract images are rarely chosen for a theme. It is noteworthy that erotic imagery has also become a significant genre within exlibris art, perhaps due to their placement inside books, where they are viewed privately at the owner's discretion.

When commissioning exlibris, some collectors specify a particular theme, while others leave the design entirely up to the artist. Even when collectors choose a theme, they typically consider the artist's strengths and preferred genres. I have seen cases where an artist known for erotic works was commissioned to create a non-erotic exlibris, and at such times, it seemed to me that the pieces suffered, often lacking artistic impact. This serves as a reminder that recognizing an artist's strengths and specialties is crucial—not just in exlibris alone but in all art forms.

B. Printing Techniques

Almost all exlibris are created using traditional printmaking techniques. Since printmaking encompasses many different methods, I will highlight only the most representative five techniques here.

a. Woodcut

Early exlibris were primarily produced using woodblock printing, with hand-colored details. In this technique, the artist cuts away the areas that need to be removed so that the raised surface will become the desired image, then, applies ink, and prints the image onto paper (relief printing). This is among the simplest printing techniques. It uses inexpensive materials, making it a common choice for school art projects even today. One of the most famous woodcut prints in the world is the Japanese ukiyo-e works, most of which use multiple woodblocks, resulting in exquisite color prints.

Illustration 4, page 51

b. Engraving

In the early 16th century, Albrecht Dürer (1471–1528) perfected the technique of copperplate engraving. In this method, the artist, using a burin (a steel cutting tool with a special blade), carves directly into a copper plate, then fills the grooves with ink before pressing the plate onto paper (intaglio printing). This method produces exceptionally sharp and exquisite lines. However, engraving is notoriously difficult to master because the burin can only move in one direction at a time.

Illustration 5, page 52

c. Etching

In the 17th century, etching became a more accessible alternative to engraving. In this method, the artist coats a copper plate with acid-resistant ground and uses a needle to draw the image, exposing the metal underneath. The plate is then immersed in acid, which etches grooves into the exposed areas. Ink is applied to these grooves, and the plate is used for printing (intaglio printing).

Compared to engraving, etching produces rougher lines due to the chemical etching process. However, from an artist's perspective, it feels much like drawing with a pen, making it far easier to execute. Rembrandt van Rijn (1606–1669), in particular, created many outstanding etchings, significantly influencing later generations. Even today, most copperplate prints are produced using etching.

Illustration 6, page 53

d. Lithography

Lithography was invented in the late 18th century and became widespread in the 19th century. This technique relies on the natural repulsion between oil and water. The artist draws an image on a limestone or metal plate with an oil-based medium, then the plate is treated so that the ink adheres only to the drawn areas while being repelled from the rest.

Unlike relief or intaglio printing, lithographs do not create a raised ink effect or deep impressions on the paper, which may make them feel less tactile and engaging as art pieces. However, it has the advantage of the high durability of printing plates and the ability to produce inexpensive mass reproductions. The posters of Henri de Toulouse-Lautrec (1864–1901) are among the most famous examples of lithographic prints.

e. Screen printing

By this technique, ink is transferred through a mesh screen onto a surface. It is considered to have been invented many years ago, but it became popular with the works of Andy Warhol (1928–1987). There are only a few screenprint exlibris.

2. The History of Ukrainian Exlibris: A Perspective on Ukrainian Baroque

The earliest Ukrainian exlibris was created by Jan Ziarnko (1575–1630), an engraver from Lviv, who created exlibris in the early 17th century. He was also known as Jean Le Grain. At the time, Lviv was part of the Polish-Lithuanian Commonwealth, and Ziarnko's clients were primarily aristocrats and military figures from this region, which is why his exlibris designs featured heraldic motifs. Though Ziarnko was based in Paris, he had received his artistic training in Ukraine and maintained connections with his family and patrons there.

Exlibris remained rare in Ukraine throughout the 17th century and only became more common in the 18th century as Polish landlords began to settle actively in Volhynia and central Ukraine. Consequently, exlibris were created for powerful noble families such as the Polish-Lithuanian Sapieha and Radziwiłł families. The designs followed Baroque style in the early 18th century and Rococo style from the late 18th to early 19th centuries.

In her insightful lecture at Saitama University in 2023, Professor Olha Nikolenko pointed out that Ukraine's cultural alignment with Europe began in the Baroque period, marking Ukraine's integration into the European cultural sphere[Nikolenko, Olha, "Ukrainian Baroque," in *Voices from Ukraine: Lectures on Nation and Literature in Wartime*, Olha Nikolenko, Lidiia Matsevko-Bekerska, and Kateryna Nikolenko, translated and edited by Susumu Nonaka and Michiko Komiya, Saitama: Faculty of Liberal Arts, Graduate School of Humanities and Social Sciences, Saitama University, 2024. (オリハ・ニコレンコ「ウクライナのバロック」、オリハ・ニコレンコ、リディヤ・マツェフコ＝ベケルスカ、カテリーナ・ニコレンコ（著）、野中進・古宮路子（編訳）『ウクライナからの声——戦争の中の国民と文学 講演集』埼玉大学教養学部・人文社会科学科学研究科、2024年)].

It is noteworthy that the first bookplates produced in present-day Ukraine were in Lviv, where Jan Józef Filipowicz (c.1710–1767?/1770?) played an active

role; he became a royal servitor printer in 1752 and was one of the most prominent, privileged printers and booksellers in Lviv; he also conducted extensive engraving activities. Outside Lviv, Hryhoriy Kyrylovych Levytskyi (1697–1769) from Poltava created engravings in Kyiv, which are said to include bookplates. However, before returning to Kyiv, he had spent more than ten years training in Wrocław, Poland.

Illustration 9, page 56

I feel we can consider that Poland-Lithuania and Lviv played a very significant role in the early development of bookplates in Ukraine (as we will see later, Lviv is still one of the most important places where exlibris are created). The following two points may call for special attention. First, as mentioned above, mastering engraving was extremely difficult, and the number of artisans capable of producing works using this technique and towns capable of supporting their work or passing it down to the next generation were limited. Fortunately, however, it was possible in Poland-Lithuania. Second, as stated earlier, exlibris developed as publishing houses increased and books became more popular. While many countries imposed restrictions on publishers predominantly for religious reasons, Poland-Lithuania's religious policies are considered to have been relatively liberal or tolerant, which helped the development of exlibris.

By the mid-19th century, the Ukrainian national consciousness was rising, leading to the establishment of art schools in major cities such as Odesa, Kharkiv, and Kyiv. Additionally, new printing techniques—including lithography, zinc relief printing, and linocut—were developed in the late 19th and early 20th centuries. Previously, copper plate printing was prevalent, but these innovations made exlibris production and printing more accessible. Art institutions also began to focus on graphic arts, nurturing talented artists. As a result, while exlibris had remained largely confined to the aristocracy until the 19th century, by the early 20th century, they had gained popularity as collectible items. The motifs and themes of exlibris expanded beyond heraldic designs for the nobility, diversifying significantly. The 1920s, in particular, saw a surge in exlibris production and exhibitions.

From the late 1920s onward, Ukrainian art, including exlibris, faced ideological repression, and with the turmoil of World War II, exlibris entered a prolonged period of inactivity. It was not until the early 1960s that exlibris exhibitions resumed, and associations for book and exlibris enthusiasts were established across Ukraine. During this period, linocut, woodblock printing, and zinc plate printing became the dominant techniques.

Between the 1970s and 1990s, the exlibris art scene saw major shifts: key figures from earlier periods retired, young artists emerged to take their place, and

new visual media were explored. From the mid-1980s, exhibitions organized by enthusiast associations became more frequent, and exlibris specialists and collectors played an active role in hosting these events. Following Ukraine's independence in 1991, the country's exlibris scene became increasingly international. In 1994, the Ukrainian Exlibris Association joined the International Federation of Exlibris Societies (FISAE), solidifying Ukraine's global presence in the field. This trend has continued to the present day.

3. Ukrainian Art and Exlibris in Japan

Regarding Ukrainian art in general, a few notable figures have gained recognition in Japan. For example, contemporary artist Mykyta Kadan (b. 1982) has exhibited his works at the Echigo-Tsumari Art Triennale and held solo exhibitions in Tokyo, while Maria Prymachenko (1909–1997), a Ukrainian naïve art painter, has been introduced on various Japanese websites. Even then, beyond these examples, attention to Ukrainian art remains limited in Japan.

Here are some examples to show this situation: *65 Chapters to Understand Ukraine* [eds. Tomotaka Hattori and Yoshinari Harada, Tokyo: Akashi Shoten, 2018. (服部倫卓・原田義也（編著）『ウクライナを知るための65章』明石書店、2018年)] only briefly mentions Illia Ripyn, an artist from the Kharkiv region.

Ukraine Fanbook [by Takashi Hirano, Tokyo: Publib, 2020. (平野高志『ウクライナ・ファンブック』パブリブ、2020年)] introduces mural art in Kyiv and features an interview about the contemporary art space IZOLYATSIA in Donetsk, but does not include broader discussions on Ukrainian art.

With Love to Ukraine: An Invitation to Ukrainian Art [by Hiroshi Unno, Tokyo: PIE International, 2022. (海野弘『ウクライナに愛をこめてウクライナ美術への招待』パイインターナショナル、2022年)] introduces Ukrainian paintings, including medieval icons and works from the late 18th century up to the 1920s, but there is no discussion of the periods between the 14th and 18th centuries and after 1930.

In contrast, Ukrainian exlibris has been appreciated in Japan for quite some time, thanks to several popular artists such as the late David Bekker (1940–2022), Roman Romanyshyn and Gennadiy Vereschagin. Here are two examples: the first page of the 2002 book *Love for Books: The World of Exlibris* [ed. by The Nippon Exlibris Association, Tokyo: Heibonsha, 2002. (日本書票協会（編著）『書物愛蔵書票の世界』平凡社新書、2002年)] featured a work by Vereschagin, and it

contained an article detailing a Japanese collector's experience commissioning exlibris from Bekker; a group of about twenty Japanese collectors placed a joint order for his works around the year 2000, indicating his popularity.

In fact, Bekker was already well-known in Japan since the Soviet era. *Modern "Exlibris" Information Encyclopedia* [eds. Ichigoro Uchida and Noboru Nakai, Tokyo: Tsukushikan, 1989. (内田市五郎・中井昇 (編) 『現代「書票」情報事典』 つくし館、1989 年)] included an image of his work along with another Ukrainian artist, Sergey Udovychenko (b. 1956).

In addition to the previously mentioned Bekker and Romanyshyn, the newsletters of The Nippon Exlibris Association featured renowned artists, Konstantin Kalynovych (No. 124, 2003), Sergiy Hrapov (No. 133, 2005), Konstantin Anthioukin (No. 137, 2006), and Oleksiy Fedorenko (No. 142, 2008) in their articles. The newsletters introduced forty-five foreign artists, of which six were from Ukraine, meaning that a relatively large number of Ukrainian artists were featured.

It is possible that, among all Ukrainian art forms, exlibris is the most recognized and highly regarded in Japan.

Illustration 10, page 57

4. Exlibris of Ukrainian Artists After the Invasion

All of my Ukrainian exlibris created after February 2022 are copperplate prints. This was not a deliberate choice on my part as copperplate etching appears to be the most prevailing technique in exlibris production today.

Almost all the artists introduced here used etching. Romanyshyn (Illustration 18) and Vereschagin (Illustration 17) used aquatint as well, a variant of etching that produces areas of tone rather than lines. Sergey Kirnitskiy (Illustration 13) is unique in employing drypoint and mezzotint; both techniques require direct carving into a copper plate. In the drypoint process, the design is drawn directly on a plate with a sharp, pointed needle-like instrument, while the mezzotint process involves indenting the plate by rocking a toothed metal tool to bring soft gradations of tone. Voitiuk used etching, aquatint, and mezzotint in her *Mandrake Root* (Illustration 14). The difference between direct carving and etching is that, due to the chemical etching process, etched lines tend to be rougher than direct carving.

Some of the artists featured also create color copperplate prints, which are produced using either a single plate or multiple plates. Kirnitskiy (Illustration 13) and Vereschagin (Illustration 17) work with a single plate, whereas Romanyshyn (Illustration 18), Mykhailo Drimaylo (Illustration 19) and Ruslan Agirba

(Illustration 23) use multiple plates. When using a single plate, ink must be carefully applied to the grooves of the copperplate. With multiple plates, the process is similar to Japanese ukiyo-e prints, where several plates with the same design are created and layered during printing. The difference between the two methods is that a single-plate print often shows some ink blurring at the color transitions, while a multi-plate print often exhibits slight misalignments across the plates.

That said, some artists can produce highly delicate and sharp lines even with etching, and others can achieve nearly flawless alignment with multi-plate printing. These distinctions should therefore be seen only as general guidelines. While these artworks can be enjoyed simply by looking at the images, I encourage the readers of this paper to examine the physical prints closely, ideally using a magnifying glass, to fully appreciate their fine details.

Lastly, I would like to briefly touch on the home regions and active locations of the artists featured in this paper. Most of Ukraine's prominent exlibris artists are based in Kyiv and Lviv. Considering the size of the cities, it would not be surprising to find a significant number of exlibris artists in Kharkiv as well, but I am not aware of any. This is likely due to differences in art education and teaching trends— Kharkiv appears to emphasize modern graphic arts over traditional printmaking. In terms of preserving and passing down traditional printmaking techniques, the Ukrainian Academy of Printing in Lviv (since 2024 as part of Lviv Polytechnic University) plays a particularly significant role, having nurtured many outstanding printmakers.

Illustrations 11-27 and comments, pages 58-88

Afterword

It is my deepest desire that those who have a chance to read this article will be inspired to take an interest in Ukrainian bookplates and printmaking art. Even from the brief overview of this writing, it is evident that the history of Ukrainian bookplates is closely intertwined with several factors; namely, the development of printmaking as an artistic form, the advancement of publishing as an industrial technology, the spread of books as a medium, the country's religious policies, and the international relations of European nations.

Today, we are experiencing tremendous advancement in technology and media. However, when it comes to international relations, it seems like it is going backward with the resurgence of imperialism and totalitarianism—ideologies that were thought to have been overcome in the 20th century at great human cost. It feels as though an unstoppable huge tide has formed. Yet, in every era, respecting

individual freedom remains crucial for the advancement of art and, ultimately, the progress of humanity. The greatest threat to it has been war. I believe it is getting increasingly important now to reaffirm the significance of individual dignity.

If we look at the history of Halychyna, we can see that it experienced being ruled by many nations, but remarkably, it often became the center of liberal movements. The Cossacks are known for their indomitable spirit, and I feel that Lviv embodies a strong liberal ethos. It is through this spirit that Ukraine stands as a major center for exlibris.

Закордонний секретар Японської асоціації екслібрису

Магістр права США, Темплський університет

Доктор юриспруденції, Університет Квансей Гакуїн

Магістр економіки, Нагойський університет

Бакалавр економіки, Кіотський університет

<https://doi.org/10.33989/pnpu.881.c3609>

Український екслібрис після 24 лютого 2022 року:

погляд із Японії

Передмова

Насамперед хочу висловити щире подяку професорці Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка Ользі Ніколенко за надану можливість написати статтю про дороге моєму серцю українські екслібриси.

У цій праці мені б хотілося представити свої українські екслібриси, створені після лютого 2022 року, розповісти про те, що таке екслібрис, його історичне походження та техніку виконання, а також про деяких українських екслібрисистів і художників. Хочу додати, що я не художник, а митець-ентузіаст, і те, що я пишу в цій брошурі, ґрунтується виключно на моїх знаннях про екслібриси та моєму щирому захопленні ними. І я також хотів би зазначити, що зміст цієї статті відображає особисту думку доповідачів і не відображає погляди жодної організації.

Вперше я серйозно зацікавився екслібрисом (книжковим знаком) близько 2010 року. Однак задовго до цього серед ентузіастів екслібрису в усьому світі вже було добре відомо, що українські екслібриси мають виняткову якість. На момент початку вторгнення Росії в Україну я замовив лише три екслібриси українським художникам і не надавав особливого пріоритету українським екслібрисам перед екслібрисами з інших країн. З 24 лютого 2022 року я замовляю роботи майже виключно українським художникам. Роботи, які я представляю тут, були створені після вторгнення.

Російське вторгнення призвело до величезних людських і матеріальних втрат в Україні. З точки зору культурної шкоди його вплив був величезним, навіть з точки зору лише мистецького виробництва. Я можу лише уявити надзвичайно складну ситуацію з постійною загрозою нападів і руйнуванням будівель та критично важливої інфраструктури, що створює дуже складне середовище для митців, а також для всіх, хто там живе. Навіть для тих, хто

евакуювався за кордон, біль за долю своєї батьківщини, безумовно, був незмірним.

Проте, незважаючи на ці жахливі обставини, багато митців продовжують свою творчу роботу з надзвичайною наполегливістю та завзятістю. Художники та їхні роботи, які я представляю тут, є свідченням їхньої стійкості. Деякі з них тісно пов'язані з війною, інші – не так явно. Однак навіть ті роботи, які, здавалося б, не пов'язані з війною, несуть у собі невисловлені емоції митців, що ховаються під поверхнею. Звичайно, є багато інших видатних художників, яких я не можу представити в цій статті.

Українським митцям, які продовжують свою творчість навіть у воєнний час, дітям і вчителям, які продовжують навчання, і всім українцям, які живуть кожен день із силою та гідністю за таких обставин, я висловлюю вам свою глибоку повагу і захоплення.

1. Виникнення та значення екслібриса у світовому мистецтві

Екслібрис (Ex Libris) у перекладі з латини означає «з книг...» або «з бібліотеки...», його також називають книжковим знаком. Британська енциклопедія дає йому наступне визначення:

«Екслібрис – етикетка з друкованим малюнком, призначеним для позначення права власності, зазвичай наклеєна всередині передньої обкладинки книги». (<https://www.britannica.com/topic/bookplate>)

Таким чином, він має три специфічні особливості: вказує на власника книги, має друкований дизайн і є аркушем паперу. Завдяки своїй художній цінності та майстерності виконання, екслібриси приваблюють колекціонерів вусюму світу, особливо в Європі.

Ілюстрація 1, стор. 48

Сьогодні їхнє первісне призначення – позначення права власності книги – значною мірою відійшло на другий план. Натомість нині екслібриси замовляють здебільшого для мистецької оцінки, а колекціонери обмінюються між собою готовими роботами. Більше того, фокус, здається, перемістився з точки зору власника книги на точку зору художника; розміри малюнків значно зросли. Нерідко можна зустріти екслібриси розміром з аркуш паперу формату А4, а то й більше. За такого розміру вони нагадують звичайні друковані твори мистецтва з іменами замовників.

Як ви побачите далі в цій статті, перший екслібрис з'явився в середині XV століття в Німеччині. Відтоді екслібриси створювали в багатьох країнах. Однак у мене склалося враження, що хоча нині в Західній Європі є багато

колекціонерів екслібрисів, кількість активних художників, які займаються екслібрисом, не видається особливо великою.

Цікаво, що більшість видатних художників-екслібрисистів походять з України та інших колишніх країн Східного блоку Центральної та Східної Європи. Причини традиції виготовлення екслібрисів у Центральній та Східній Європі дещо незрозумілі, і я припускаю, що після розпаду комуністичного режиму екслібрис став відносно доступним проектом для художників-графіків, адже це невеликі за розміром гравюри, їх легше виготовляти, а їхня відтворюваність робить їх зручними для продажу.

А. Історія та мотиви

За часів Середньовіччя книги переважно виготовляли з такого матеріалу, як пергамент, і були надзвичайно дорогими. У XIV столітті право власності на книгу позначали різними способами: провенієнція, що включала рукописні прізвища або назви; протоекслібрис, що містив декоративні ілюстрації; суперекслібрис, що стосувався палітурки книги або зовнішніх позначок. Серед них суперекслібрис залишався популярним протягом усього XIV століття і все ще використовувався у XIX столітті. Хоча ці способи виконували ту саму функцію, що й екслібриси, вказуючи на право власності, вони не були шматочками паперу.

Значні зміни відбулися з появою друкарського верстата (у Німеччині його створив Йоганн Гутенберг близько 1450 року, а у Східній Європі – Франциск Скарина в 1517 році), що призвело до широкого розповсюдження книжок. Як наслідок, зросла потреба у позначенні права власності на книгу. Перший екслібрис було створено в Німеччині в середині XV століття, а з XVI століття екслібриси почали виготовляти в різних країнах (у Франції в 1529 році, Чехії в 1536 році, Угорщині в 1550 році, Англії в 1574 році, Італії в 1575 році, Швеції в 1595 році та Нідерландах в 1597 році).

Ілюстрація 2, стор. 49

Ілюстрація 3, стор. 50

Щодо дизайну та тематики екслібрисів, то багато ранніх зразків мали сильні монастирські та релігійні елементи, але незабаром геральдичні та гербові мотиви стали домінуючими (ви побачите гарний приклад Яна Зярнка далі в цій статті), а потім з'явилися такі теми, як книги та бібліотеки, пейзажі та рослини, фігури та тварини. Цей зсув відбувається паралельно з переходом права власності на книги від релігійних інституцій до аристократії, заможних верств населення, а згодом – до широкої громадськості. Грецька міфологія та біблійні сюжети традиційно були одними з найпоширеніших тем для

екслібрисів. Абстрактні зображення рідко обирали для сюжету. Варто зазначити, що еротичні зображення також стали важливим жанром у мистецтві екслібриса, можливо, завдяки розміщенню їх усередині книг, де вони розглядаються приватно, на розсуд власника.

Деякі колекціонери, замовляючи екслібрис, вказують певну тему, тоді як інші залишають дизайн повністю на розсуд художника. Навіть коли колекціонери обирають тему, вони, як правило, враховують сильні сторони художника та його уподобання щодо жанрів. Я бачив випадки, коли художнику, відомому своїми еротичними роботами, доручали створити нееротичний екслібрис, і в таких випадках мені здавалося, що роботи страждали, часто їм бракувало художнього впливу. Це слугує нагадуванням про те, що розпізнавання сильних сторін і спеціалізації художника має вирішальне значення – не лише в екслібрисі, але й у всіх видах мистецтва.

В. Техніки друку

Майже всі екслібриси створені за допомогою традиційних друкарських технік. Оскільки друкарство охоплює багато різних методів, я виокремлю лише п'ять найбільш репрезентативних технік.

а. Ксилографія

Ранні екслібриси здебільшого виготовлялися за допомогою ксилографії, з розфарбуванням деталей вручну. У цій техніці художник вирізає ділянки, які потрібно видалити, щоб рельєфна поверхня стала бажаним зображенням, потім наносить фарбу і друкує зображення на папері (високий друк). Це одна з найпростіших технік друку. Вона використовує недорогі матеріали, що робить її поширеним вибором для шкільних мистецьких проєктів навіть сьогодні. Однією з найвідоміших ксилографій у світі є японські роботи укійо-е, більшість з яких використовують кілька ксилографій, що дає змогу отримати вишукані кольорові відбитки.

Ілюстрація 4, стор. 51

б. Гравюра

На початку XVI століття Альбрехт Дюрер (1471-1528) удосконалив техніку гравюри на міді. У цьому методі художник, використовуючи різець (сталевий ріжучий інструмент зі спеціальним лезом), вирізає безпосередньо на мідній пластині, а потім заповнює канавки чорнилом перед тим, як притиснути пластину до паперу (друк інтагліо). Цей метод створює надзвичайно чіткі та вишукані лінії. Однак гравіювання, як відомо, є

складним у виконанні, оскільки різець може рухатися лише в одному напрямку за один раз.

Ілюстрація 5, стор. 52

с. Офорт

У XVII столітті офорт став більш доступною альтернативою гравюрі. У цьому методі художник покриває мідну пластину кислотостійким ґрунтом і за допомогою голки малює зображення, оголюючи метал під нею. Потім пластину занурюють у кислоту, яка витравлює борозенки на відкритих ділянках. У ці борозенки наносять чорнило, і пластину використовують для друку (друк інтагліо).

Порівняно з гравюрою, офорт створює грубіші лінії завдяки хімічному процесу травлення. Однак, з точки зору художника, це дуже схоже на малювання пером, що значно полегшує його виконання. Рембрандт ван Рейн (1606-1669), зокрема, створив багато видатних офортів, що значно вплинули на наступні покоління. Навіть сьогодні більшість гравюр на міді виготовляють за допомогою офорту.

Ілюстрація 6, стор. 53

d. Літографія

Літографія була винайдена наприкінці XVIII століття і набула поширення у XIX столітті. Ця техніка ґрунтується на природному відштовхуванні між олією та водою. Художник малює зображення на вапняковій або металевій пластині жирними матеріалами, потім пластину обробляють так, щоб фарба прилипла лише до намальованих ділянок, а з решти – відштовхувалася.

На відміну від високого або інтагліо-друку, літографія не створює ефекту рельєфної фарби або глибоких відбитків на папері, що може зробити її менш тактильною і привабливою для сприйняття як витвір мистецтва. Однак перевагою цього способу є висока довговічність друкарських форм і можливість виготовляти недорогі масові репродукції. Плакати Анрі де Тулуз-Лотрека (1864-1901) є одними з найвідоміших прикладів літографічного друку.

Ілюстрація 7, стор. 54

е. Трафаретний друк

У цій техніці фарба переноситься через сітчасте сито на поверхню. Вважається, що її винайшли багато років тому, але популярною вона стала завдяки роботам Енді Воргола (1928-1987). Існує лише кілька екслібрисів, виконаних у техніці трафаретного друку.

2. Історія українського екслібриса: крізь призму українського бароко

Найдавніший український екслібрис створив Ян Зярнко (1575-1630),= львівський гравер, який займався екслібрисом на початку XVII ст. Він також був відомий під псевдонімом Жан Ле Грейн. У той час Львів був частиною Речі Посполитої, і клієнтами Зярнка були переважно аристократи та військові діячі з цього регіону, тому в його екслібрисах переважали геральдичні мотиви. Хоча Зярнко мешкав у Парижі, художню освіту він здобув в Україні і підтримував зв'язки з родиною та меценатами в Україні.

Ілюстрація 8, стор. 55

Екслібрис залишався рідкісним явищем в Україні впродовж XVII ст. і став більш поширеним лише у XVIII ст., коли польські поміщики почали активно заселяти Волинь і Центральну Україну. Відтак екслібриси створювали для могутніх шляхетських родин, таких як польсько-литовські родини Сапег та Радзивіллів. На початку XVIII століття вони були виконані у стилі бароко, а наприкінці XVIII-на початку XIX століть – у стилі рококо.

У своїй проникливій лекції в Університеті Сайтама у 2023 році професор Ольга Ніколенко зазначила, що культурне зближення України з Європою розпочалося в епоху бароко, знаменуючи інтеграцію України в європейський культурний простір (Ніколенко Ольга. Українське бароко // Голоси з України: Лекції про націю та літературу у воєнний час, Ольга Ніколенко, Лідія Мацевко-Бекерська та Катерина Ніколенко /Переклад та редагування Сусуму Нонака та Мічіко Комія, Сайтама: Факультет вільних мистецтв, Вища школа гуманітарних і соціальних наук, Університет Сайтама, 2024. (オリハ・ニコレンコ「ウクライナのバロック」、オリハ・ニコレンコ、リディヤ・マツエフコ＝ベケルスカ、カテリーナ・ニコレンコ（著）、野中進・古宮路子（編訳）『ウクライナからの声——戦争の中の国民と文学講演集』埼玉大学教養学部・人文社会科学部研究科、2024年).

Прикметно, що перші екслібриси на території сучасної України були виготовлені у Львові, де активну роль відіграв Ян Юзеф Філіпович (бл. 1710-1767?/1770?); він став королівським друкарем у 1752 році і був одним з найвидатніших, привілейованих друкарів і книготорговців Львова; він також вів активну граверську діяльність поза Львовом. Григорій Кирилович

Левицький (1697-1769) з Полтави створював гравюри в Києві, серед яких, як кажуть, були й екслібриси. Однак перед тим, як повернутися до Києва, він провів понад десять років на навчанні у Вроцлаві (Польща).

Ілюстрація 9, стор. 56

На мою думку, можна вважати, що Польща-Литва та Львів відіграли дуже важливу роль у ранньому розвитку екслібриса в Україні (як ми побачимо далі, Львів і досі є одним із найважливіших місць створення екслібрисів). Наступні два моменти можуть вимагати особливої уваги. По-перше, як уже згадувалося вище, опанувати гравюру було надзвичайно складно, а кількість майстрів, здатних виготовляти роботи в цій техніці, та міст, здатних підтримувати їхню роботу або передавати її наступним поколінням, була обмеженою. На щастя, у Речі Посполитій це було можливо. По-друге, як зазначалося раніше, екслібрис розвивався зі збільшенням кількості видавництв і зростанням популярності книжок. У той час як багато країн накладали обмеження на видавців переважно з релігійних причин, релігійна політика Речі Посполитої була відносно ліберальною або толерантною, що сприяло розвитку екслібриса.

До середини XIX століття українська національна свідомість зростала, що призвело до заснування художніх шкіл у великих містах, таких як Одеса, Харків та Київ. Крім того, наприкінці XIX та на початку XX століть з'явилися нові техніки друку, зокрема літографія, цинкографія та ліногравюра. Раніше переважав друк на мідних пластинах, але ці нововведення зробили виробництво та друк екслібрисів більш доступними. Мистецькі інституції також почали зосереджуватися на графічному мистецтві, плекаючи талановитих художників. Як наслідок, якщо до XIX століття екслібриси залишалися здебільшого приналежністю аристократії, то на початку XX століття вони набули популярності як предмети колекціонування. Мотиви і теми екслібрисів вийшли за межі геральдичних зразків для дворянства, значно урізноманітнівшись. Зокрема, у 1920-х роках був сплеск виробництва та виставок екслібрисів.

Із кінця 1920-х років українське мистецтво, зокрема екслібрис, зазнало ідеологічних репресій, а з початком Другої світової війни екслібрис увійшов у тривалий період занепаду. Лише на початку 1960-х років виставки екслібриса відновилися, а по всій Україні були створені об'єднання любителів книги та екслібриса. У цей період домінуючими техніками стали ліногравюра, ксилографія та друк на цинковій пластині.

Між 1970-ми та 1990-ми роками у мистецтві екслібриса відбулися значні зміни: ключові постаті попередніх періодів поступово відійшли, на їхнє місце прийшли молоді митці, а також з'явилися нові візуальні медіа. Від

середини 1980-х років почастишали виставки, організовані об'єднаннями ентузіастів, а фахівці та колекціонери екслібрисів відігравали активну роль у проведенні цих заходів. Після здобуття Україною Незалежності в 1991 році українське мистецтво екслібрисів стало більш інтернаціональним. У 1994 році Українська асоціація екслібриса приєдналася до Міжнародної федерації товариств екслібриса (FISAE), що закріпило глобальну присутність України в цій галузі. Ця тенденція продовжується й донині.

3. Українське мистецтво та екслібрис у Японії

Щодо українського мистецтва загалом, то кілька визначних постатей здобули визнання в Японії. Наприклад, сучасний художник Микита Кадан (нар. 1982 р.) виставляв свої роботи на арт-трієнале в Ечіґо-Тсумарі та мав персональні виставки в Токіо, а Марія Примаченко (1909-1997), українська художниця наївного мистецтва, була представлена на різних японських веб-сайтах. Проте увага до українського мистецтва в Японії залишається обмеженою.

Ось кілька прикладів, які демонструють цю ситуацію: «*65 Chapters to Understand Ukraine*» (упорядники Tomotaka Hattori та Yoshinari Harada, Tokyo: Akashi Shoten, 2018. [服部倫卓・原田義也（編著）『ウクライナを知るための 65 章』明石書店、2018 年]) лише побіжно згадує Іллю Ріпіна, художника з Харківщини.

«*Ukraine Fanbook*» [автор Takashi Hirano, Tokyo: Publib, 2020. (平野高志『ウクライナ・ファンブック』パブリブ、2020 年)] розповідає про мурал-арт у Києві та містить інтерв'ю про простір сучасного мистецтва ІЗОЛЯЦІЯ в Донецьку, але не включає ширших дискусій про українське мистецтво.

«*With Love to Ukraine: An Invitation to Ukrainian Art*» [автор Hiroshi Unno, Tokyo: PIE International, 2022. (海野弘『ウクライナに愛をこめてウクライナ美術への招待』パイインターナショナル、2022 年)] представляє український живопис, зокрема середньовічні ікони та роботи з кінця XVIII століття до 1920-х років, але не розглядає періоди між XIV і XVIII століттями та після 1930 року.

Натомість український екслібрис цінують у Японії вже досить давно, завдяки кільком популярним художникам, таким як покійний Давід Беккер (1940-2022), Роман Романишин та Геннадій Верещагін. Ось два приклади: на першій сторінці книги 2002 року «*Love for Books: The World of Exlibris*» [видана Японською асоціацією екслібриса, Tokyo: Heibonsha, 2002. (日本書票協会（編著）『書物愛 蔵書票の世界』平凡社新書、2002 年)] була

опублікована робота Верещагіна, а в книжці вміщено статтю про досвід японських колекціонерів, які замовляли екслібриси у Беккера; група з близько двадцяти японських колекціонерів розмістила спільне замовлення на його роботи близько 2000 року, що свідчить про його популярність.

Насправді Беккер був добре відомий у Японії ще з радянських часів. Сучасна інформаційна енциклопедія «*Exlibris*» [упорядники Ichigoro Uchidata Noboru Nakai, Tokyo: Tsukushikan, 1989. (内田市五郎・中井昇 (編) 『現代「書票」情報事典』つくし館、1989年)] помістила зображення його роботи разом з іншим українським художником, Сергієм Удовиченком (нар. 1956 р.).

Окрім згаданих вище Беккера та Романишина, в інформаційних бюлетенях Асоціації «The Nippon Exlibris» публікували свої статті відомі художники Костянтин Калинович (№ 124, 2003), Сергій Храпов (№ 133, 2005), Костянтин Антюхін (№ 137, 2006) та Олексій Федоренко (№ 142, 2008). У бюлетенях було представлено сорок п'ять іноземних художників, з яких шестеро – з України, тобто відносно велика кількість українських художників була представлена.

Не виключено, що серед усіх видів українського мистецтва екслібрис є найбільш впізнаваним і шанованим в Японії.

Ілюстрація 10, стор. 57

4. Екслібриси українських художників після вторгнення

Усі мої українські екслібриси, створені після лютого 2022 року, – це гравюри на міді. Це не було моїм свідомим вибором, оскільки офорт на мідній пластині сьогодні є найбільш поширеною технікою у створенні екслібрисів.

Майже всі представлені тут художники використовували офорт. Романишин (Ілюстрація 18) і Верещагін (Ілюстрація 17) також використовували акватинту – різновид офорту, який створює не лінії, а ділянки тону. Сергій Кирницький (Ілюстрація 13) унікальний у застосуванні сухої голки та меццо-тинто; обидві техніки вимагають безпосереднього різьблення на мідній пластині. У процесі сухої голки малюнок наноситься безпосередньо на пластину гострим, загостреним голкоподібним інструментом, тоді як процес меццо-тинто передбачає вдавнення в пластину зубчастим металевим інструментом для отримання м'яких градацій тону. Войтюк використовувала офорт, акватинту та меццо-тинто у своїй роботі «Корінь мандрагори» (Ілюстрація 14). Різниця між прямим різьбленням і травленням полягає в тому,

що завдяки процесу хімічного травлення витравлені лінії, як правило, грубіші, ніж при прямому різьбленні.

Деякі з представлених художників також створюють кольорові гравюри на міді, які виготовляються на одній або декількох пластинах. Кирницький (Ілюстрація 13) та Верещагін (Ілюстрація 17) працюють з однією пластиною, тоді як Романишин (Ілюстрація 18), Михайло Дрімайло (Ілюстрація 19) та Руслан Агірба (Ілюстрація 23) використовують кілька пластин. При використанні однієї пластини фарба повинна бути акуратно нанесена в канавки міді. При використанні декількох пластин процес схожий на японську гравюру укійо-е, де під час друку створюється кілька пластин з однаковим дизайном, які накладаються одна на одну. Різниця між цими двома методами полягає в тому, що при друку з однієї пластини часто спостерігається розмиття фарби на переходах кольорів, тоді як при друку з кількох пластин часто спостерігаються незначні перекоси між пластинами.

При цьому деякі художники можуть створювати дуже тонкі та чіткі лінії навіть за допомогою офорту, а інші можуть досягти майже бездоганного вирівнювання за допомогою багатофарбового друку. Тому ці відмінності слід розглядати лише як загальні рекомендації. Хоча цими творами мистецтва можна насолоджуватися, просто дивлячись на зображення, я закликаю читачів цієї статті уважно розглянути фізичні відбитки, в ідеалі – за допомогою лупи, щоб повністю оцінити їхні дрібні деталі.

Насамкінець, я б хотів коротко зупинитися на регіонах проживання та активної діяльності художників, представлених у цьому виданні. Більшість видатних українських художників-екслібрисистів мешкають у Києві та Львові. Зважаючи на розмір міст, не дивно було б знайти значну кількість екслібрисистів і в Харкові, але мені не відомо про жодного з них. Це, ймовірно, пов'язано з різницею в художній освіті та тенденціях викладання – у Харкові, здається, більше уваги приділяють сучасній графіці, аніж традиційній гравюрі. З точки зору збереження й відтворення традиційних технік друкарства, Українська академія друкарства у Львові (з 2024 року у складі Національного університету «Львівська політехніка») відіграє особливо важливу роль, виплекавши багато видатних граверів.

Ілюстрації 11-27, стор. 58-88

Післямова

Я дуже хочу, щоб ті, хто матиме нагоду прочитати цю брошуру, зацікавилися українським екслібрисом та мистецтвом друкарства. Навіть із короткого огляду у цій праці видно, що історія українського екслібриса тісно переплетена з кількома факторами, а саме: розвитком друкарства як виду

мистецтва, розвитком видавничої справи як промислової технології, поширенням книги як засобу масової інформації, релігійною політикою держави та міжнародними відносинами європейських народів.

Сьогодні ми переживаємо колосальний розвиток технологій та засобів масової інформації. Однак, коли йдеться про міжнародні відносини, здається, що вони повертаються назад із відродженням імперіалізму і тоталітаризму – ідеологій, які, як вважалося, були подолані у XX столітті великими людськими жертвами. Здається, що утворилася нестримна величезна хвиля, яку неможливо зупинити. Проте в кожному епоху повага до свободи особистості залишається вирішальною для розвитку мистецтва і, зрештою, прогресу людства. Найбільшою загрозою для неї була і залишається війна. Я вважаю, що нині стає дедалі важливіше підтверджувати важливість індивідуальної гідності.

Якщо ми подивимося на історію Галичини, то побачимо, що вона перебувала під владою багатьох країн і народів, але, що прикметно, часто ставала центром ліберальних рухів. Козацтво відоме своїм незламним духом, і я відчуваю, що Львів уособлює сильний ліберальний етос. Саме завдяки цьому духу Україна є провідним центром екслібриса.

2022 年 2 月 24 日以降のウクライナの蔵書票——日本からの視点

阪本 政仁

日本書票協会 Overseas Secretary

京都大学 経済学部 卒業

名古屋大学大学院 経済学研究科 博士課程前期課程 修了

関西学院大学大学院 司法研究科 修了

テンプル大学ジャパンキャンパス LL.M. in U.S. Law プログラム 修了

<https://doi.org/10.33989/pnp.881.c3609>

はじめに

私が愛するウクライナの蔵書票について文章を書いて発表するという貴重な機会を与えていただいたオリハ・ニコレンコ教授のご厚意に、この場で深く感謝申し上げます。

本稿では、私が 2022 年 2 月以降に制作してもらったウクライナの蔵書票について紹介し、蔵書票とは何か、その歴史的背景や技法について説明するとともに、ウクライナのアーティストについても取り上げます。なお、私はアーティストや美術の専門家ではなく、あくまで一愛好家ですので、もし誤りや不正確な記載などがあれば、ぜひご指摘いただきたく思います。また、本稿は私の個人的な見解であり、いかなる団体とも関係ないということも申し添えておきます。

私が蔵書票に本格的に興味を持ち始めたのは 2010 年頃ですが、それよりずっと以前から、世界中の蔵書票愛好家の間では、ウクライナの蔵書票が素晴らしいというのは当然の常識のようになっていました。2022 年 2 月の時点で、私はウクライナ作家に蔵書票を合計で三点作ってもらっていましたが、このときはまだ、ウクライナの作家に対して優先的に注文していたというわけではありませんでした。その後、ロシアによるウクライナ侵攻が始まってからは、ウクライナの作家にほぼ絞って発注を行っています。今回ご紹介するのは、私が侵攻開始後に発注し、完成した作品です。

ロシアによる侵攻は、ウクライナに甚大な人的・物的被害をもたらしています。アーティストの制作活動という点だけで考えてみても、負傷したり家屋が破損したりしたらもちろんのこと、仮にそうならなかったとしても、ミサイルやドローンを絶えず警戒せねばならず、電気やガスも満足に使用できないという状況は、どれだけ深刻な影響を及ぼすことでしょうか。

あるいは、国外に避難した人であっても、自国の状況について、どれだけ深く苦悩することでしょうか。

ですが、このような困難な状況にあっても、多くのアーティストたちは粘り強い制作活動が続けています。今回私が紹介するのは、そのような作家とその作品です。題材的には、戦争と深くかかわったものもありますが、それほどでもないものもあります。ですが、一見戦争と関係のないような作品であっても、そこには、表面に見えない作者の秘められた思いがこめられているのです。もちろん、今回私が紹介できなかったアーティストの中も、素晴らしい作家はたくさんいます。

戦時下でも創作活動が続けているアーティストたち、学習を継続している子供たちや教師たちをはじめ、すべてのウクライナの人々が日々を精一杯生きています。彼らの不屈の精神に対し、心から敬意を表したいと思います。

1. 世界の美術における蔵書票の出現とその意義

蔵書票とは、本の見返しに貼って、その本の持ち主を明らかにするための小紙片のことです。欧米では **exlibris** や **bookplate** と呼ばれますが、**exlibris** という名称は、「蔵書から」を意味するラテン語 **ex libris** に由来しています。「蔵書からの一冊」という意味です。ブリタニカ百科事典は、蔵書票について次のように定義しています。

・蔵書票 **Bookplate** 「所有者を示すための印刷されたデザインが施されたラベルで、通常、本の表紙の内側に貼られるもの。」

(<https://www.britannica.com/topic/bookplate>)

また、『広辞苑』第7版（2018年）は、次のように定義しています。

- ・蔵書票「蔵書の表紙の見返しなどに貼ってその所蔵者を示す、印刷した小票。書票。エクス-リブリス」
- ・書票「蔵書票に同じ。」
- ・エクス-リブリス「（「...の蔵書より」の意）蔵書票。書票。」

つまり、書物の持ち主を示していること、図柄が印刷されていること、紙片であることという三点が特徴と言えるでしょう。蔵書票は芸術性が高

く、工芸品的な性格も持ち合わせているところから、ヨーロッパを中心に、世界中にコレクターがいます。

図版 1、48 ページ

今日では、書物に貼ってその持ち主を示すという元々の意義は薄れ、鑑賞目的で発注して、完成品をコレクター同士で交換するというのが主流になっています。さらに、使用者よりも制作者の視点が強くなったためか、サイズも大きくなり、A4 やそれ以上の大きさの蔵書票も珍しくありません。ここまで大きくなると、通常の版画作品に発注者の名前を入れたものというような感すらあります。

世界で初めて蔵書票が作られたのは、すぐ後で見るように 15 世紀半ばのドイツであり、以降、さまざまな国で蔵書票が作られるようになります。もっとも、これは私の印象ですが、現在、西欧に蔵書票コレクターはたくさんいますが、蔵書票作家の数は必ずしも多くないように思われます。主要な蔵書票作家の多くはウクライナをはじめ、中東欧の旧共産圏諸国で活動しています。蔵書票の制作が中東欧で盛んであることの理由はやや不明な面もありますが、おそらく、共産主義体制崩壊時に、グラフィックアーティストにとって比較的手掛けやすい仕事案件であった——小サイズの版画であるので、制作しやすく、複製して販売もしやすい——ことの名残なのではないかと思われます。

A. 歴史と図柄

中世では、書物は主に羊皮紙などによって制作され、非常に高価なものでした。14 世紀には、プロヴィナンスと呼ばれる苗字や地位の手書き筆跡、プロトエクスリブリスと呼ばれる装飾的図柄の描画、スープラリブロスやスペルエクスリブリスと呼ばれる紋章またはモノグラムによる本の外装などにより、本の持ち主が示されていました。特にスープラリブロスは、17 世紀にも盛んであり、19 世紀にも使われていました。これらは、本の持ち主を示すという機能においては蔵書票と同じですが、紙片ではありません。

状況が大きく変わったのは、活版印刷技術の確立（ドイツでグーテンベルグが 1450 年頃、東欧ではフランツィスク・スカリナが 1517 年）と、それによる書物の普及でした。これにより、書物の持ち主を示す必要性も高まったのです。15 世紀半ばのドイツに最初の蔵書票が制作され、16 世紀以降、さまざまな国で蔵書票が作られるようになります（フランス 1529 年、

チェコ 1536 年、ハンガリー1550 年、英国 1574 年、イタリア 1575 年、スウェーデン 1595 年、オランダ 1597 年）。

図版2、49 ページ

図版3、50 ページ

蔵書票の絵柄・テーマは、初期の多くは修道院を背景とした宗教色の強いものでした。その後、楯や紋章をモチーフにしたものが主流となり（後ほど、ヤン・ジャルンコによる好例を紹介します）、やがて書物・書斎、風景・植物、人物、動物などテーマが多様化していくようになります。これは、蔵書票のオーナーが、教会から貴族、富裕層、さらには一般人へと広まっていく過程でもあると言えるでしょう。ギリシャ神話や聖書のエピソードなどは、テーマとなることが伝統的に非常に多いと言えます。抽象画がテーマになることは稀です。また、本の内側に貼って、好きなときにだけ眺めるという性質ゆえでしょうが、エロティックな図柄が蔵書票の一大テーマとなっているということは、特筆すべきでしょう。

蔵書票のテーマについては、発注者が指定するときと、画家にお任せするときとがあります。とはいえ、発注者が指定するときも、画家の得意ジャンルを見極めながらテーマを指定することが多いでしょう。ときどき、エロティックな作品が得意な画家に、エロティックでない作品を発注しているケースを見ることがありますが、正直、作品としてはあまり面白くないことが多いように感じます。絵画に限りませんが、相手の得意ジャンルや長所を見極めるというのは大切だと言えるでしょう。

B. 技法

蔵書票の技法は、版画の技法そのものです。版画の技法は数多くありますので、ここではごく代表的なものについてのみ触れます。

a. 木版画

初期の蔵書票は、凸版の板目木版で手彩色をするのが主流でした。これは、木を彫って、出っ張った部分にインクを塗って印刷するものです（凸版）。技法的に最もシンプルで、材料も安価なので、小学生の図工などでも制作することが多いのではないかと思います。木版で最も有名な事例は日本の浮世絵です。多くの浮世絵は、複数の木板を使った色刷りです。

図版4、51 ページ

b. エングレーヴィング

その後、16 世紀初頭にはデューラー（1471–1528 年）が銅版エングレーヴィングを確立します。これは、ビュランという特殊な彫刻刀を用いて銅板に直接彫っていき、そのくぼみにインクを詰めて印刷するものです（凹版）。達人が制作したエングレーヴィングの線は実にシャープで美しいので、ぜひ実物を見ていただきたいです。ただ、ビュランは一方向にしか動かすことができないので、習熟が非常に難しいという問題があります。

図版 5、52 ページ

c. エッチング

そこで、17 世紀にはエッチングが発達します。エッチングでは、防食剤（グラウンド）でコーティングした銅板にニードルで描画します。こうすると、描画箇所のグラウンドが剥がれるので、硝酸などで腐蝕させて描画箇所にくぼみをつけ、そこにインクを詰めて印刷します（凹版）。

エングレーヴィングに比べると、エッチングは腐蝕過程が入ってくるため、描く線がどうしても粗くなります。ですが、画家からしたら、素描をするような感覚で描画することができるので、技術的にははるかに容易と言えます。特に、レンブラント（1606–1669 年）は優れたエッチング作品を数多く制作し、後世に大きな影響を与えました。今日でも、ほとんどの銅版画はエッチングで描かれています。

図版 6、53 ページ

d. リトグラフ

さらに、リトグラフが 18 世紀末に発明されて 19 世紀に普及します。これは、水と油の反発作用を利用して、石灰石などの版面に、インクが付着する部分とインクを弾く部分とを作り出すものです。

凸版や凹版のような刷り跡やインクの盛り上がりがなく、その分どうしても作品としての面白味がやや落ちるという面はあると思いますが、版の耐久性が高く、安価な大量複製が可能という特徴があります。リトグラフで描かれた版画作品としては、トゥールーズ＝ロートレック（1864–1901 年）のポスターがよく知られています。

e. シルクスクリーン

シルクスクリーンでは、インクはメッシュを通過して印刷面に付着します。シルクスクリーンという技法自体は古くに発明されていますが、広く普及したのはアンディ・ウォーホル（1928-1987 年）の作品によってです。シルクスクリーンによる蔵書票は多くありません。

2. ウクライナの蔵書票の歴史：ウクライナ・バロックの視点

ウクライナで最初の蔵書票とされているのは、リヴィウ出身の版画家ヤン・ジャルンコ（別名ジャン・ルグラン、1575–1630 年頃）が、17 世紀初頭に制作したものです。当時のリヴィウはポーランド・リトアニア共和国の一部であり、ジャルンコの作品の票主も同国の貴族・軍人たちでした。それゆえ、作品のテーマも紋章でした。ジャルンコの活動拠点はパリでしたが、彼はリヴィウで美術の素養を磨き、同地にいる家族や顧客とも連絡を保っていました。ですので、彼の作品はウクライナの蔵書票であると見るのが適切でしょう。

ただし、17 世紀のウクライナでは蔵書票はほとんど作られず、むしろ 18 世紀に作られるようになります。すなわち、ポーランド系の領主がウクライナ西部のヴォルィーニ地方や中央ウクライナに盛んに入植するようになります。こうして、ポーランド・リトアニアのサピエハ家やラジヴィウ家といった有力貴族を票主として、18 世紀前半はバロック風、18 世紀後半～19 世紀初頭はロココ風の蔵書票が作られます。

なお、ウクライナのバロックについては、オリハ・ニコレンコ教授が 2023 年日に埼玉大学で行われた講演の中で、バロック時代からウクライナ文化はヨーロッパ文化と同じ方向に歩み始め、ウクライナがヨーロッパ文化圏に入ったということを興味深い指摘をしておられます（オリハ・ニコレンコ「ウクライナのバロック」、オリハ・ニコレンコ、リディヤ・マツェフコ＝ベケルスカ、カテリーナ・ニコレンコ（著）、野中進・古宮路子（編訳）『ウクライナからの声——戦争の中の国民と文学 講演集』埼玉大学教養学部・人文社会科学研究科、2024 年）。

ここで注目すべきは、上述のように、現在のウクライナで最初に制作された蔵書票は、リヴィウで作られたという点です。リヴィウでは、ヤン・ユゼフ・フィリポヴィチ（1710 年頃–1767 年?/1770 年?）が活躍していました、彼は 1752 年に王室御用印刷業者となり、リヴィウで最も著名な特権印刷業者・書籍商でした。また、彼は広範な版画制作も行っていました。リヴィウ以外では、ポルタワ出身のグリゴリー・キリロヴィチ・レヴィツキー（1697–1769 年）がキーウで版画を制作しており、それには蔵書票も含まれていたようです。しかし、彼はキーウに戻る前、ポーランドのヴロツワフで 10 年以上にわたり修行を積んでいたのです。

図版 9、56 ページ

こうしてみると、ポーランド＝リトアニア、リヴィウが、ウクライナにおける蔵書票の初期の展開に非常に重要な役割を果たしたと考えてよいでしょう（後で見ますが、リヴィウは現在でも蔵書票の制作が盛んです）。特に、以下の二つの点が重要と思われます。第一に、上述の通り、エングレーヴィングの技術習得は極めて困難であり、この技術を用いて作品を制作できる職人や、その技術を支援し次世代に継承できる街は限られてました。しかし、ポーランド＝リトアニアでは幸いそれが可能だったという点です。第二に、これまたすでに述べたように、蔵書票は印刷所の増加と書物の普及に伴って発展しました。多くの国々が主に宗教的理由により出版に制約を課していた一方で、ポーランド＝リトアニアの宗教政策は比較的自由または寛容であり、それが蔵書票の発展にプラスに働いたと考えられる点です。

さて、19 世紀半ば頃から、ウクライナの国民意識が高まっていきます。この時期に、主要都市のオデーサ、ハルキウ、キーウに美術学校が設立されます。また、19 世紀～20 世紀初頭には、リトグラフ、亜鉛凸版、リノカットなどの印刷技術が発明されます。それ以前は銅版画が主流でしたが、これらの発明により、蔵書票の制作や印刷が容易になりました。美術教育機関もグラフィックアートに力を注ぎ、優れたアーティストを生み出しました。こうして、19 世紀まではまだ貴族階級などに留まっていた蔵書票が、20 世紀初頭には、コレクション用アイテムとして広まるようになります。蔵書票のモチーフ・テーマも、貴族のための紋章型に留まらず、多様化していきます。特に 1920 年代には、蔵書票が熱心に制作され、展示が数多くなされます。

しかし、1920 年代の終わりから、イデオロギー上の理由によるウクライナ芸術の弾圧が行われ、第二次世界大戦などもあって、蔵書票は長期間、

いわば停滞期に入ります。1960 年代初頭から、ようやく蔵書票の展示が活発化し、各地域で書物や蔵書票の愛好家の協会が設立されます。技法的には、リノカット、木版、亜鉛製版が中心となります。

1970 年代から 1990 年代には、それまでの蔵書票芸術の中心人物だった作家たちの引退、それに代わる若いアーティストの台頭、そして新しいビジュアルメディアの探求が目立つようになりました。1980 年代半ば以降、愛好家協会の展覧会活動が活発になり、ブックマークの専門家や収集家が展覧会の開催に携わるようになります。1991 年にソ連が崩壊してウクライナが独立すると、1994 年にはウクライナ蔵書票協会が国際蔵書票連盟 [FISAE (Fédération Internationale des Sociétés d'Amateurs d'Exlibris)] に加盟するなど、ウクライナの蔵書票はますます国際化が進んでいき、今日に至っています。

3. 日本におけるウクライナのアートと蔵書票

ウクライナのアート全般についていうと、日本では、現代アートのニキータ・カダン（1982 年生まれ）が「越後妻有 大地の芸術祭」に出展したり東京で個展を開いたりしているのと、マリヤ・プリマチェンコ（1909–1997 年）がウクライナのナীব・アート作家としてウェブなどで紹介されたりすることはありますが、他のジャンルについては、残念ながらまだあまり知られていないように思われます。

たとえば、一般的に入手しやすい本でいうと、『ウクライナを知るための 65 章』（服部倫卓・原田義也編著、明石書店、2018 年）では、ハルキウ近郊の出身の画家であるイリヤ・レーピンについて言及がある程度であり、『ウクライナ・ファンブック』（平野高志著、パブリブ、2020 年）でも、キーウのミューラルアートの紹介と、ドネツクの現代芸術のアート施設・イゾリャーツィヤについてのインタビューがあるくらいです。『ウクライナに愛をこめて ウクライナ美術への招待』（海野弘著、パイインターナショナル、2022 年）は、中世ウクライナのアイコンや、18 世紀後半にロシア帝国に組み込まれてから 1920 年代までのウクライナの絵画作品について取り上げていますが、14 世紀から 18 世紀までと、1930 年代以降についての記述はありません。

ですが、蔵書票に関しては、数年前に亡くなったダヴィッド・ベッケル（1940–2022 年）や、後でご紹介するロマン・ロマニーシン、ヘナディー・ヴェレスチャヒンなど人気作家が数多くいることもあり、かなり以前

から親しまれています。たとえば、2002年に日本書票協会が編集した書籍『書物愛 蔵書票の世界』（平凡社新書）では、巻頭のカラー図版のトップがヘナディー・ヴェレスチャヒンの作品でしたし、日本人コレクターがベッケルに発注した体験談も記事として載っています。

特にベッケルについては、日本ではソ連時代から名が知られており、1989年に刊行された『現代「書票」情報事典』（内田市五郎・中井昇編著、つくし館）では、ウクライナの画家としてはウドヴィチェンコ（1956年生まれ）とともにベッケルの作品が紹介されていました。また、2000年前後には20人ほどのコレクターがグループ発注を行うなど、高い人気を博していました。

また、日本書票協会の会誌である日本書票協会通信では、ベッケルやロマニーシンに加えて、著名アーティストであるカリノヴィッチ（第124号、2003年）、フラポウ（第133号、2005年）、アントゥイヒン（第137号、2006年）、フェドレンコ（第142号、2008年）が取り上げられています。同通信では計45人の外国人アーティストが紹介されましたが、そのうち6人がウクライナ出身ですので、ウクライナのアーティストは比較的多く紹介されたと言えます。

日本で最も知られ、評価も高いウクライナのアートは、実は蔵書票なのかもしれません。

図版10、57ページ

4. 2022年2月24日以降に制作されたウクライナ蔵書票

今回のエッセイでご紹介する私のウクライナ蔵書票作品は、すべて銅版画です。これは私が特に技法を指定したわけではなく、今日、蔵書票で主流の制作技法は銅版エッチングだと思います。

ほぼすべての作家がエッチングを使っていますが、ロマニーシン（図版18）とヴェレスチャヒン（図版17）はアクアチントも使っています。これは、エッチングの派生技法で、線ではなく面の濃淡を出す技術です。キルニツキー（図版13）だけは直刻技法（ドライポイント、メゾチント）を用いています。ドライポイントは、鋭く尖った金属製ニードルを使って、デザインを直接銅版に描くものです。メゾチントは、ベルソーと呼ばれる金属製の道具で銅版に細かい傷をつけ、その傷をスクレーパーやバニッシャーなど取り除いていくことで柔らかな階調を生み出すものです。ヴォイテュクは『マンドラゴラの根』（図版14）ではエッチング、アクアチント、

メゾチントを使用しています。直刻技法かエッチングかを見分ける方法としては、上述のように、エッチングだと薬品による腐蝕過程があるため、どうしても線が粗くなるという点が挙げられます。

また、何人かの作家がカラー銅版画を制作していますが、これには銅板を1枚しか使わない技法と、複数の銅板を使う技法とがあります。キルニツキー（図版13）とヴェレスチャヒン（図版17）は1版ですが、ロマニーシン（図版18）、ドリマイロ（図版19）、アギルバ（図版23）は多版を使用しています。1版の場合は、銅板についた溝に丹念にインクを詰めていく必要があります。多版の場合も、インクを詰める手間がかかるのは同様ですが、ちょうど日本の浮世絵と同じように、同じ図柄の銅板を複数制作し、それを重ねて刷るかたちになります。1版か多版かを見分ける方法としては、1版だと色の変わり目のところでどうしてもインクが混じり合う、多版だとどうしても版全体に微かなズレが生じる、といった点が挙げられます。

とはいえ、アーティストによっては、エッチングでも非常に繊細でシャープな線を引く人や、多版でもほとんどズレなしに刷る人もいますので、これらはあくまで目安です。各作品は、画像を眺めるだけでも楽しめるでしょうが、できればぜひルーペなどで実物を細部まで丹念に見てほしいと思います。

最後に、今回紹介する画家の出身地や活動拠点についても触れておきたいと思います。ウクライナの主な蔵書票作家のほとんどは、キーウとリヴィウを活動拠点としています。単純に都市の人口だけで考えるならば、たとえばハルキウに蔵書票作家がたくさんいてもおかしくないはずですが、少なくとも私は一人も知りません。ここは、美術学校や講師の傾向が影響しており、ハルキウでは伝統的な版画よりも現代的なグラフィックアートが重視されているようです。伝統的な版画を教え伝えるという観点では、リヴィウのウクライナ版画アカデミーが非常に重要な学校であり、数多くの優れた版画家を輩出しています。

図版11-27 およびコメント、58-88 ページ

おわりに

本稿をきっかけに、皆さんがウクライナの蔵書票や版画芸術に関心を持ってくださることを願っています。この文章では簡単な概略しか触れていませんが、それだけでもウクライナの蔵書票の歴史が、芸術としての版画

の発展、産業技術としての出版の進化、本というメディアの普及、国家の宗教政策、そしてヨーロッパ諸国間の国際関係といったいくつかの論点と密接に関わっていることがわかるのではないのでしょうか。

現代において、私たちは技術やメディアの面では驚異的な進歩を遂げています。しかし、国際関係においては、20世紀に多くの犠牲を払って克服したはずの帝国主義や全体主義といったイデオロギーが再び勢いを取り戻しているように見え、私たちはむしろ後退しているように感じられます。まるで抗いがたい大きな潮流が生まれているかのようです。それでも、どの時代においても個人の自由を尊重することは、芸術の発展、ひいては人類の進歩にとって極めて重要なことです。そして、それを脅かす最大の存在が戦争でした。だからこそ、いま再び個人の尊厳というものの意味を見直すことが、より一層重要になっていると私は思います。

コサックたちは不屈の精神で知られています。そして、ハルィチナー地方の歴史を振り返るならば、さまざまな国に支配されながらも、たびたび自由主義運動の中心地となっていたことが分かるでしょう。リヴィウにもコサックと同様な、自由を重んじる気風が色濃く息づいていると私は感じます。このような精神こそが、ウクライナを蔵書票の一大拠点たらしめているのです。

Illustrations for Mr. Masahito Sakamoto's article

Ілюстрації до статті містера Масахіто Сакамото

2022 年 2 月 24 日以降のウクライナの蔵書票——日本からの視点 図版

1. The Emergence and Significance of Exlibris in World Art

1. Виникнення та значення екслібриса у світовому мистецтві

1. 世界の美術における蔵書票の出現とその意義

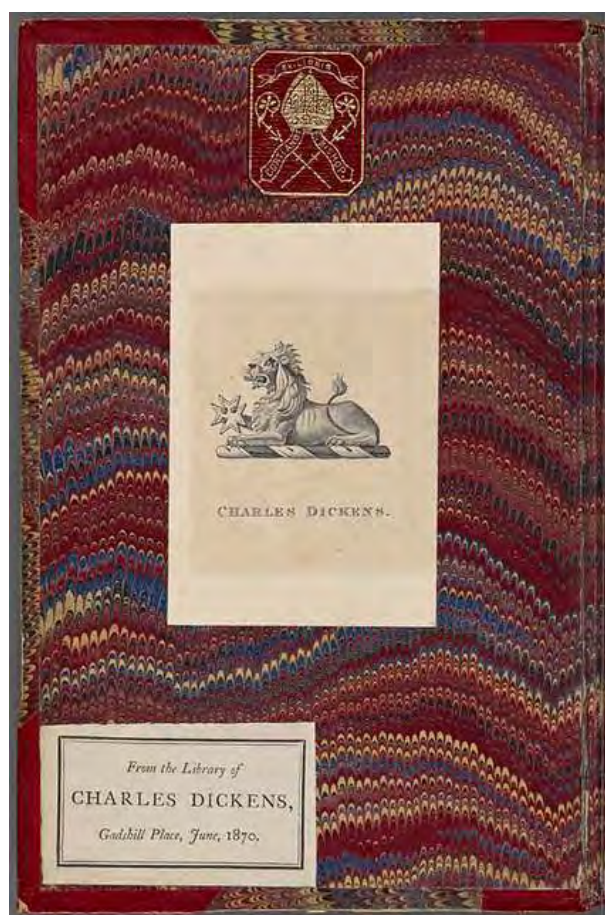

Illustration 1

Charles Dickens's exlibris

Ілюстрація 1

Екслібрис Чарльза Дікенса

図版 1

チャールズ・ディケンズの蔵書票

A. History and Motifs
А. Історія та мотиви
A. 歴史と図柄

Illustration 2

Early exlibris: Bookplate of Hanns Iglers Knabensberger (*Hedgehog Exlibris*),
Germany, 1470–1480 (circa)

Ілюстрація 2

Ранній екслібрис: Екслібрис Ганса Іглера Кнабенсбергера (Екслібрис із їжаком),
Німеччина, бл. 1470–1480

図版 2

初期の蔵書票：ヨハネス・クナベンスベルクの蔵書票（「ハリネズミの蔵書票」）、
ドイツ、1470–1480 年頃

Illustration 3

Early exlibris: Bookplate for Hildebrand Brandenburg of Biberach, Germany, 1480

Ілюстрація 3

Ранній екслібрис: Екслібрис для Гільдебранда Бранденбурга з Бібераха, Німеччина, 1480

図版 3

初期の蔵書票：ブックスハイム修道院の蔵書票、ドイツ、1480 年頃

B. Printing Techniques

a. Woodcut

В. Технікидруку

a. Ксилографія

В. 技法

a. 木版画

Illustration 4

Hasui Kawase. *Tōkyō jūnidai, Toyama-no-hara*, 1920

Ілюстрація 4

Хасуї Кавасе. *Токіо джунідай, Тояма-но-хара*, 1920

図版 4

川瀬巴水『東京十二題 戸山の原』1920 年

b. Engraving

b. Гравюра

b. エングレーヴィング

Illustration 5

Albrecht Dürer. *Melancholia I*, 1514

Ілюстрація 5

Альбрехт Дюрер. *Меланхолія I*, 1514

図版 5

アルブレヒト・デューラー『メランコリア I』 1514 年

c. Etching
c. Офорт
c. エッチング

Illustration 6

Rembrandt van Rijn. *The Three Crosses*, 1653

Ілюстрація 6

Рембрандт ван Рейн. *Три хрести*, 1653

図版 6

レンブラント『三本の十字架』1653年

d. Lithography

d. Літографія

d. リトグラフ（石版画）

Illustration 7

Henri de Toulouse-Lautrec. *Jane Avril*, 1893

Ілюстрація 7

Анрі де Тулуз-Лотрек. *Джейн Авріль*, 1893

図版 7

トゥールーズ＝ロートレック 『ジャンヌ・アヴリル』 1893 年

2. The History of Ukrainian Exlibris: A Perspective on Ukrainian Baroque
2. Історія українського екслібриса: крізь призму українського бароко
2. ウクライナの蔵書票の歴史：ウクライナ・バロックの視点

Illustration 8

Jan Ziarnko: Bookplate with the coat of arms of the Chodkiewicz family, 1620?

Ілюстрація 8

Ян Зярнко: Екслібрис із гербом родини Ходкевичів, 1620?

図版 8

ヤン・ジャルンコ：ホトキエヴィチ家のための紋章型蔵書票、1620年？

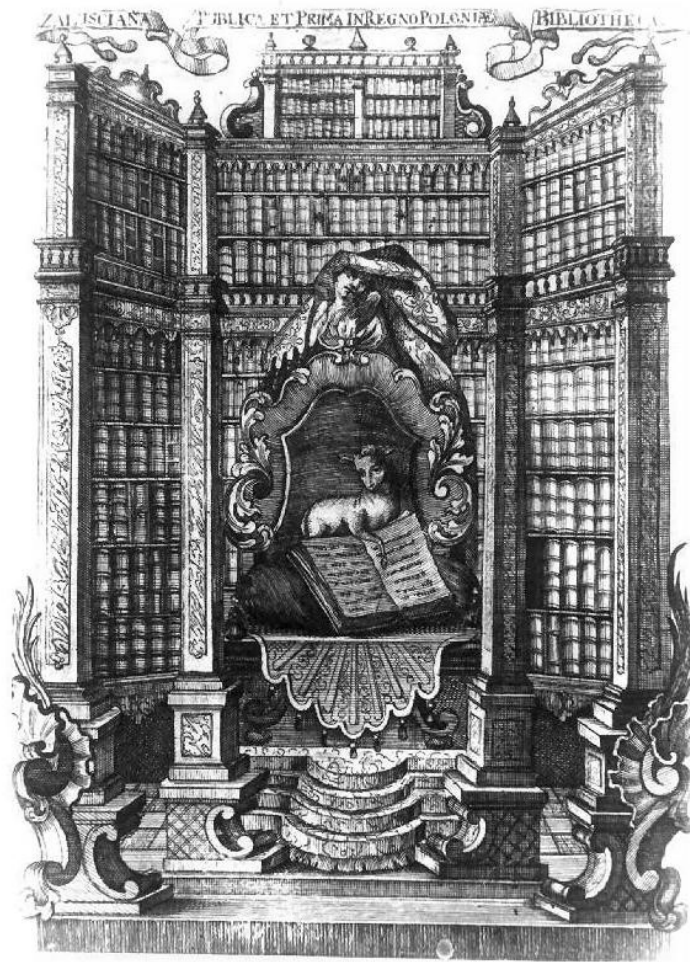

Illustration 9

Jan Józef Filipowicz: Baroque-style bookplate for the Zaluski Library in Warsaw (c.1747)

Ілюстрація 9

Ян Юзеф Філіпович: Екслібрис у стилі бароко для бібліотеки Залуських у Варшаві (бл. 1747)

図版 9

ヤン・ユゼフ・フィリポヴィチ：ワルシャワ・ザウスキ図書館のための蔵書票（1747年頃）

3. Ukrainian Art and Exlibris in Japan

3. Українське мистецтво та екслібрис у Японії

3. 日本におけるウクライナのアートと蔵書票

Illustration 10

Love for Books: The World of Exlibris, 2002

(Left) Cover page, (Center) The first page,
(Right) One of the pages of the article related to Bekker

Ілюстрація 10

Любов до книг: Світ екслібрисів, 2002

(ліворуч) обкладинка, (посередині) перша сторінка,
(праворуч) одна зі сторінок статті, присвяченої Беккеру

図版 10

日本書票協会（編著）『書物愛 蔵書票の世界』平凡社新書、2002 年より。

（左）表紙、（中）巻頭のカラー図版のトップ、（右）ベッケルに関する記事

4. Exlibris of Ukrainian Artists After the Invasion

Masahito Sakamoto's Ukrainian Exlibris Created After February 24, 2022

4. Екслібриси українських художників після вторгнення

Українські екслібриси Масахіто Сакамото, створені

після 24 лютого 2022 року

4. 2022 年 2 月 24 日以降に制作されたウクライナ蔵書票：阪本の自票より

Illustration 11

Oleksiy Fedorenko. *His Angel*, 2024

Technique: Etching

Image Size: 132 x 90 mm

Paper Size: 211 x 161 mm

Artist's Comment: I drew a man, his angel (this is his inner voice, his intuition, his destiny), his book, his flower. I drew this because I think it's the most interesting, important, and beautiful.

Sakamoto's Comment: He is one of the long-time popular artists, too. His works are gentle and humorous. The fact that he continues to create art showing those characters despite relentless

Russian attacks on Kyiv, where he lives, shows his incredible mental strength and optimism, reflecting those essential human emotions.

Ілюстрація 11

Олексій Федоренко. *Його ангел*, 2024

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 132 x 90 мм

Розмір паперу: 211 x 161 мм

Коментархудожника: Я намалював чоловіка, його ангела (це його внутрішній голос, його інтуїція, його доля), його книгу, його квітку. Я намалював це, тому що вважаю, що це найцікавіше, найважливіше і найкрасивіше.

Коментар Сакамото: Олексій Федоренко – один із найпопулярніших художників, який вже давно користується популярністю. Його роботи ніжні та гумористичні. Той факт, що він продовжує створювати картини з цими персонажами, незважаючи на безперервні російські атаки на Київ, де він живе, свідчить про його неймовірну духовну силу та оптимізм, його роботи відображають ці важливі людські емоції.

図版 11

オレクシー・フェドレンコ『天使』2024年

技法：エッチング

イメージサイズ：132 x 90 mm

紙サイズ：211 x 161 mm

作者のコメント：男性と彼の天使（彼の内なる声、直感、運命）、彼の本、そして彼の花を描きました。これらは最も素晴らしく、大切に、美しいものだと思うからです。

阪本のコメント：フェドレンコは、長年人気のあるアーティストの一人です。彼の作風は温和でユーモラスです。住まいのあるキーウがロシアによる容赦ない攻撃を受け続ける中でもこのようなキャラクターを描き続けていることは、彼の驚異的な精神力とオプティミズムを示すものであり、ひいては、これらが人間にとって非常に重要な感情であるということを映し出しています。

Illustration 12

Sergiy Hrapov. *Seeker*, 2024

Technique: Etching

Image Size: 156 x 110 mm

Paper Size: 264 x 196 mm

Artist's Comment: This bookplate gave me a lot of peace and hope. It is very difficult to do creative work now because every morning I hear bitter news. I am constantly worried and concerned about my grandchildren.

I have depicted two figures on this bookplate. The first figure is the captain of the ship, who is trying to find a safe route for the ship. This is not an easy job. And the second figure in this bookplate is the "obscurity" which moves this ship.

Sakamoto's Comment: Another long-time popular artist. Besides exlibris, this Lviv artist is also known for his illustrations. His usual style is lighthearted and humorous, but this piece conveys an eerie, unsettling atmosphere. Why are there so many clocks? Are these men time-travelers? Where is the ship headed?

Ілюстрація 12

Сергій Храпов. *Шукач*, 2024

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 156 x 110 мм

Розмір паперу: 264 x 196 мм

Коментар художника: Цей екслібрис подарував мені багато спокою і надії. Зараз дуже важко займатися творчістю, тому що щоранку я чую погані новини. Я постійно хвилююся і переживаю за своїх онуків.

На цьому екслібрисі я зобразив дві постаті – капітана корабля, який намагається знайти безпечний маршрут для корабля. Друга постать на екслібрисі – це «невідомість», яка рухає цим кораблем.

Коментар Сакамото: Сергій Храпов – ще один давно популярний художник. Окрім екслібрисів, цей львівський митець також відомий своїми ілюстраціями. Його звичайний стиль є безтурботним і гумористичним, але ця робота передає моторошну, тривожну атмосферу. Чому тут так багато годинників? Ці люди мандрівники в часі? Куди прямує корабель?

図版 12

セルギー・フラポウ『探し求める』2024年

技法：エッチング

イメージサイズ：156 x 110 mm

紙サイズ：264 x 196 mm

作者のコメント：この蔵書票は、私に大きな安らぎと希望を与えてくれました。今、創作活動をするのはとても困難です。なぜなら、毎朝、悲痛なニュースを耳にするからです。私はいつも孫たちのことを心配し、不安を抱えています。

私はこの蔵書票で二人の人物を描きました。一人目は、船の船長です。彼は船の安全な航路を見つけようとしています。しかし、それは決して簡単な仕事ではありません。そして二人目は、「謎」です。彼が船を動かしているのです。

阪本のコメント：フラポウも長年人気のあるアーティストです。リヴィウ出身の彼は、蔵書票だけでなく、イラストレーションでも知られています。彼の普段の作風は飄々としたユーモラスなものですが、この作品には不気味で不安を誘う雰囲気漂っています。なぜこんなにたくさんの時計が描かれているのでしょうか？この人たちはタイムトラベラーなののでしょうか？そして、この船はどこへ向かっているのでしょうか？

Illustration 13

Sergey Kirnitskiy. *St. Nicholas Calming the Storm*, 2022

Technique: Drypoint, Mezzotint

Image Size: 158 x 118 mm

Paper Size: 215 x 158 mm

Artist's Comment: This bookplate was made after the outbreak of war in 2022 in very difficult conditions due to the sound of incessant air sirens, and when there were shelling and explosions every day. The theme of the bookplate was proposed by Mr. Masahito Sakamoto. I chose the plot and composition based on my inner state: the fight against the elements and the hope for an early salvation! In the bookplate, St. Nicholas the Wonderworker asks the Lord for help, and in the images of sailors I painted a European man and a Japanese man as an allegory of the great support of Ukraine by the Japanese people during the war!

Sakamoto's Comment: The artist was born in Vinnytsia and lives there. He studied drypoint, mezzotint, and multicolor printing under the late great master David Bekker. Like Bekker, he frequently depicts historical and mythical figures, often with erotic themes. However, while Bekker's works often have a soft color palette that subtly conveys an erotic atmosphere, I feel that Mr. Kirnitskiy excels in depicting heavy, solemn subjects such as monks. This is the second time I commissioned a work from him, and this particular piece has gained attention from Japanese media, leading to Mr. Kirnitskiy making a remote appearance on the national broadcasting network, NHK-Hokkaido. Therefore, this artwork can be considered one of the most widely seen Ukrainian exlibris works among Japanese audiences. Perhaps due to his strong personal attachment to this piece, he kindly sent me a detailed comment on it.

Ілюстрація 13

Сергій Кирницький. *Святий Миколай, що втихомирює бурю*, 2022

Техніка: Суха голка, меццо-тинто

Розмір зображення: 158 x 118 мм

Розмір паперу: 215 x 158 мм

Коментар художника: Цей екслібрис було створено після початку війни у 2022 році в дуже складних умовах через безперервне звучання повітряних сирен, коли щодня відбувалися обстріли та вибухи. Тему екслібриса запропонував пан Масахіто Сакамото. Я вибрав сюжет і композицію, виходячи зі свого внутрішнього стану: боротьба зі стихією і надія на швидкий порятунок. На екслібрисі Святий Миколай Чудотворець просить Господа про допомогу, а в образах моряків я зобразив європейця і японця як алегорію великої підтримки України японським народом під час війни!

Коментар Сакамото: Художник народився і живе у Вінниці. Він вивчав техніку сухої голки, меццо-тинто та багатоколірного друку під керівництвом покійного великого майстра Девіда Беккера. Як і Беккер, він часто зображує історичні та міфічні постаті, часто з еротичною тематикою. Однак, в той час як роботи Беккера часто мають м'яку кольорову палітру, яка тонко передає еротичну атмосферу, я відчуваю, що пан Кирницький досягає успіху в зображенні важких, урочистих сюжетів, таких як ченці. Я вже вдруге замовляю йому роботу, і саме ця картина привернула увагу японських ЗМІ, що призвело до того, що пан Кирницький дистанційно виступив в ефірі національної телерадіокомпанії NHK-Hokkaido. Отже, цей твір можна вважати одним із найвідоміших українських екслібрисів серед японської аудиторії. Можливо, через свою сильну любов до цього твору, він люб'язно надіслав мені детальний коментар про нього.

図版 13

セルギー・キルニツキー『嵐を鎮める聖ニコラス』2022年

技法：ドライポイント、メゾチント

イメージサイズ：158 x 118 mm

紙サイズ：215 x 158 mm

作者のコメント：この蔵書票は、2022年の戦争勃発後、空襲警報が絶え間なく鳴り響き、毎日のように砲撃や爆発があるという非常に厳しい状況の中で制作されました。蔵書票のテーマは阪本さんから提案されました。私は、自分の内面を反映させるかたちでプロットと構図を考えました。それは、自然の猛威との戦いと、早期の救済への希望です。蔵書票には、聖ニコラスが神に助けを求める姿が描かれています。そして、水夫の姿の中に、ウクライナへの大きな支援を象徴するアレゴリーとして、ヨーロッパの男性と日本の男性を描きました。

阪本のコメント：キルニツキーはヴィーンヌイツャ出身で、現在も同市に住んでいます。彼は、巨匠ダヴィッド・ベッケルに師事してドライポイント、メゾチント、多色

刷りの技法を学びました。ベッケルと同様、歴史上や神話の人物をよく描き、エロティックなテーマもしばしば扱っています。ベッケルの作品が淡い色彩でほのかな官能性を表現するのに対し、キルニツキーは、僧侶のような重厚で荘厳なテーマの描写に秀でていると私は感じます。

私が彼に作品を依頼するのはこれが二回目でしたが、この作品は日本のメディアからも注目され、キルニツキーはNHK 北海道の番組にリモート出演を果たしました。ですので、この作品は、最も数多くの日本人が目にしたウクライナの蔵書票作品と言えるでしょう。本人もこの作品に対する思い入れが強いのでしょうか、詳細なコメントを送ってくれました。

Illustration 14

Anna Voitiuk. *Mandrake Root*, 2022

Technique: Etching, Aquatint, Mezzotint

Image Size: 147 x 105 mm

Paper Size: 235 x 163 mm

Artist's Comment: *Mandrake Root* is one of my favorite exlibris. The owl, a small witch's helper, found the mandrake root for its mistress.

Sakamoto's Comment: This young artist was born in Lviv and still lives there. She often creates humorous works featuring animals. This is the second piece I commissioned from her. Since her previous work was done with the traditional etching technique, I asked her to use other techniques. She responded by experimenting with mezzotint, aquatint, and Gampi paper. She held multiple exhibitions in Lviv last year. I am sure she will one day achieve success as the next Maria Prymachenko.

Ілюстрація 14

Анна Войтюк. *Корінь мандрагори*, 2022

Техніка: Офорт, акватинта, меццо-тинто

Розмір зображення: 147 x 105 мм

Розмір паперу: 235 x 163 мм

Коментар художниці: «Корінь мандрагори» – один з моїх улюблених екслібрисів. Сова, маленька помічниця відьми, знайшла корінь мандрагори для своєї господині.

Коментар Сакамото: Ця молода художниця народилася у Львові і досі живе там. Вона часто створює гумористичні роботи із зображенням тварин. Це вже друга робота, яку я замовив у неї. Оскільки її попередня робота була виконана в традиційній техніці офорту, я попросив її використати інші техніки. У відповідь вона експериментувала з меццо-тинто, акватинтою та папером Гампі. Минулого року вона провела кілька виставок у Львові. Я впевнений, що одного дня Анна досягне успіху як наступна Марія Примаченко.

図版 14

アンナ・ヴォイテュク 『マンドラゴラの根』 2022 年

技法：エッチング、アクアチント、メゾチント

イメージサイズ：147 x 105 mm

紙サイズ：235 x 163 mm

作者のコメント：『マンドラゴラの根』は、気に入っている作品です。魔女の小さな使いであるフクロウが、主人のためにマンドラゴラの根を見つけました。

阪本のコメント： 作者はリヴィウ出身・在住の若手アーティストです。彼女は動物をユーモラスに描いた作品を数多く手がけています。私が彼女に作品を依頼するのはこれが二回目でしたが、前の作品は伝統的なエッチング技法で制作されていたため、今回は別の技法を試してもらいました。すると、彼女はメゾチントやアクアチント、さらに雁皮紙を使った試みに、意欲的に取り組んでくれました。ヴォイテュクは昨年、リヴィウで複数の展覧会を開催しました。彼女が今後、マリヤ・プリマチェンコの再来として成功を収めることを確信しています。

Illustration 15

Mira Kopcha. *Blue-Eyed Grass*, 2022

Technique: Etching

Image Size: 143 x 101 mm

Paper Size: 175 x 125 mm

Artist's Comment: In my work, I aimed to present a new Ukrainian perspective—introducing it to those unfamiliar with our culture or enriching the understanding of those who already have some knowledge of it. Through this bookplate, I wanted to convey the contemporary Ukrainian spirit and its connection to tradition, creating a bridge between the past and the present.

Sakamoto's Comment: The artist was born in Berezhany, studied in Lviv, and currently lives in Kyiv. When I first saw this piece, I felt the artist was inspired by the Ukrainian national emblem (tryzub). I asked her about it, and she gave me a touching answer, "Not intentionally, but perhaps my feelings toward my country unconsciously manifested in the artwork."

Ілюстрація 15

Міра Копча. *Синьоока трава*, 2022

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 143 x 101 мм

Розмір паперу: 175 x 125 мм

Коментар художниці: У своїй роботі я прагнула представити нову українську перспективу – познайомити з нею тих, хто не знайомий з нашою культурою, або збагатити розуміння тих, хто вже має певні знання про неї. Через цей екслібрис я хотіла втілити сучасний український дух і його зв'язок із традицією, створюючи міст між минулим і сьогоденням.

Коментар Сакамото: Художниця народилася в Бережанах, навчався у Львові, а зараз живе в Києві. Коли я вперше побачив цю роботу, я відчув, що художницю надихнув український національний герб (тризуб). Я запитав її про це, і вона дала мені зворушливу відповідь: «Не навмисно, але, можливо, мої почуття до моєї країни несвідомо виявилися в цій роботі».

図版 15

ミラ・コプチャ『庭石菖（ニワゼキショウ）』2022年

技法：エッチング

イメージサイズ：143 x 101 mm

紙サイズ：175 x 125 mm

作者のコメント：ウクライナの新しい視点を示したいと思いました。ウクライナの文化に馴染みのない人たちにこの視点を伝え、すでにある程度の知識を持っている人たちには理解を深めてもらいたいです。この蔵書票を通じて、今のウクライナの人々の精神とその伝統とのつながりを表現し、過去と現在をつなぎたいと思っています。

阪本のコメント：コプチャはリヴィウに近いベレジャニで生まれ、リヴィウで学び、現在はキーウに住んでいます。私が初めてこの作品を見たとき、私はウクライナの国章（トリィзуб=三叉の矛）からインスピレーションを得たのではないかと感じました。本人に尋ねたところ、「意図的に描いたわけではありませんが、祖国への思いが無意識のうちに作品に表れたのかもしれませんが」という印象的な返事をもらいました。

Illustration 16

Vasyl Fenchak. *Druk Nymph*, 2023

Technique: Etching

Image Size: 137 x 84 mm

Paper Size: 221 x 142 mm

Artist's Comment: The seduction of young Satyrs by a drunken Nymph is a completely creative plot, although mythological. I decided to present it in a modern youth interpretation. Perhaps that's all.

Sakamoto's Comment: He was born in Zakarpattia, studied in Lviv, and is now living in Kyiv. He is known for his unique blend of eroticism and stylization. I like such slightly demonic erotic artworks, but considering that this piece was created in a time of war, facing the reality of death, it evokes complex emotions.

Ілюстрація 16

Василь Фенчак. *П'яна німфа*, 2023

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 137 x 84 мм

Розмір паперу: 221 x 142 мм

Коментар художника: Спокушання юних сатирів п'яною німфою - цілком творчий сюжет, хоча й міфологічний. Я вирішив представити його в сучасній молодіжній інтерпретації. Ось, мабуть, і все.

Коментар Сакамото: Василь Фенчак народився на Закарпатті, навчався у Львові, зараз живе в Києві. Відомий своїм унікальним поєднанням еротики та стилізації. Мені подобаються такі злегка демонічні еротичні роботи, але враховуючи, що ця робота була створена під час війни, зіткнувшись з реальністю смерті, вона викликає складні емоції.

図版 16

ヴァシル・フェンチャク『酒酔いニンフ』2023年

技法：エッチング

イメージサイズ：137 x 84 mm

紙サイズ：221 x 142 mm

作者のコメント：酔ったニンフが若いサテュロスを誘惑するというのは、神話の題材ではありますが、非常にクリエイティブなテーマです。私はこれを、現代の若者の解釈として表現しました——たぶんそれに尽きると思います。

阪本のコメント：作者はザカルパッチャで生まれ、リヴィウで学び、現在はキーウに住んでいます。エロティシズムと様式性を独自に融合させた作風で知られています。このような少し悪魔的なエロティックな作品は好きですが、戦争という死と向き合う現実の中で生み出された作品であることを考えると、複雑な気持ちにさせられます。

Illustration 17

Gennadiy Vereschagin. *Heracles and Cerberus* ("The Twelve Labors of Hercule" series), 2024

Technique: Etching, Aquatint

Image Size: 173 x 116 mm

Paper Size: 243 x 194 mm

Artist's Comment: *Hercules and Cerberus* is the tenth etching from the series, *The Twelve Labors of Hercules*. I started this series three years ago and hope to finish it this year. It is better to say, "We started," because this project was carried out with the participation and cooperation of the XOTARIS Art Forum Foundation and my friend, Christos Giannakos, as well as bookplate collectors from different countries. I am very grateful to them all for their sincere interest and patience.

Sakamoto's Comment: He has long been regarded as one of Ukraine's leading exlibris artists. He uses a single plate and prints multiple times. The meticulous craftsmanship and use of colors seem to go beyond printmaking, giving the impression of viewing a painting.

Ілюстрація 17

Геннадій Верещагін. *Геракл і Цербер* (серія "Дванадцять подвигів Геракла"), 2024

Техніка: Офорт, акватинта

Розмір зображення: 173 x 116 мм

Розмір паперу: 243 x 194 мм

Коментар художника: «Геракл і Цербер» – це десятий офорт із серії «Дванадцять подвигів Геракла». Я розпочав цю серію три роки тому і сподіваюся закінчити її цього року. Краще сказати «ми почали», тому що цей проєкт був здійснений за участі та у співпраці з фондом XOTARIS Art Forum та моїм другом Кристосом Яннакосом, а також колекціонерами екслібрисів з різних країн. Я дуже вдячний їм усім за щирий інтерес і терпіння.

Коментар Сакамото: Геннадія Верещагіна давно вважають одним з провідних українських художників-екслібрисистів. Він використовує одну пластину і друкує кілька разів. Ретельна майстерність і використання кольорів, здається, виходять за межі друкарства, створюючи враження перегляду картини.

図版 17

ヘナディー・ヴェレスチャヒン『ヘラクレスとケルベロス』

(「ヘラクレスの十二の功業」シリーズ) 2024 年

技法：エッチング、アクアチント

イメージサイズ：173 x 116 mm

紙サイズ：243 x 194 mm

作者のコメント：『ヘラクレスとケルベロス』は、「ヘラクレスの十二の功業」シリーズの第十作目となるエッチング作品です。私はこのシリーズを三年前に開始し、今年中に完成させたいと考えています。いや、正確には、むしろ「私たちが」開始したと言うべきでしょう。なぜなら、このプロジェクトは、ギリシャの XOTARIS Art Forum Foundation と友人のクリストス・ジャナコス氏、さらには世界各国の蔵書票コレクターの参加協力を受けて進められたものだからです。これらの人たちの誠実な関心と忍耐に、心から感謝しています。

阪本のコメント：この作者は、長きに渡り、ウクライナを代表する蔵書票作家と目されている版画家です。彼は1枚の銅板で何度も刷りを重ねる手法を採用しています。その緻密な技法と色彩の表現は、もはや版画の枠を超えており、まるでペインティング作品を見ているかのような印象を与えます。

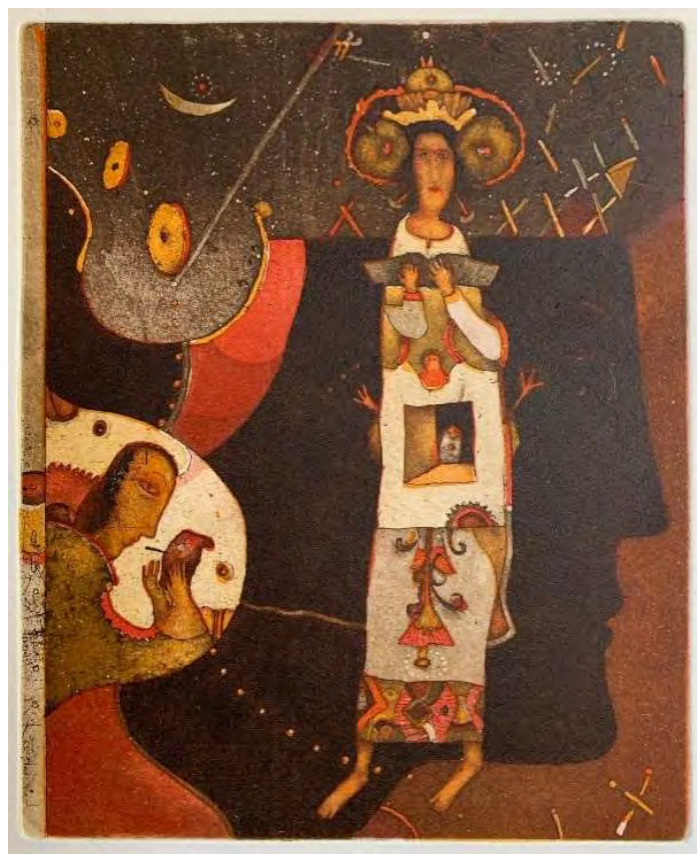

Illustration 18

Roman Romanyshyn. *Mirage* ("The Important Things" series), 2023

Technique: Etching, Aquatint

Image Size: 142 x 116 mm

Paper Size: 232 x 202 mm

Artist's Comment: The series, *The Important Things*, began in 2022 after the start of the savage Russian war in Ukraine. The main theme of the series is the fact that in a situation of war, the consciousness of normal people is rebuilt. The mentality changes. The scale of values changes. Priorities are reassessed. What was very important yesterday is no longer so important today. For example, a glass of cold water or a cup of hot tea in times of war is much more important than a fashionable film or beautiful clothes. The perception of art also changes. For example, Pablo Picasso's *Guernica* takes on a completely different sound. A mirage is something that is very far away and almost invisible. Or something that has changed a lot and is unattainable.

Sakamoto's Comment: This Lviv artist is one of Ukraine's leading exlibris artists. In Japan, he is also known as the father of Romana Romanyshyn, the author of the much-talked-about picture book, *How War Changed Rondo*. His works bring to my mind the images of Orthodox icons with their distinctive colors and designs, and his extremely stylized human figures evoke a sense of wonder and admiration.

Ілюстрація 18

Роман Романишин. *Міраж* (серія "Важливі речі"), 2023

Техніка: Офорт, акватинта

Розмір зображення: 142 x 116 мм

Розмір паперу: 232 x 202 мм

Коментар художника: Робота над серією «Важливі речі» розпочалася у 2022 році після початку жорстокої російської війни в Україні. Головною темою серії є те, що в ситуації війни перебудовується свідомість нормальних людей. Змінюється менталітет. Змінюється шкала цінностей. Переоцінюються пріоритети. Те, що вчора було дуже важливим, сьогодні вже не є таким важливим. Наприклад, склянка холодної води або чашка гарячого чаю під час війни набагато важливіші, ніж модний фільм або гарний одяг. Сприйняття мистецтва також змінюється. Наприклад, «Герніка» Пабло Пікассо набуває зовсім іншого звучання. Міраж – це щось дуже далеке і майже невидиме. Або щось, що сильно змінилося і є недосяжним.

Коментар Сакамото: Цей львівський художник є одним із провідних українських художників-екслібрисистів. У Японії його також знають як батька Романи Романишин, авторки гучної книжки-картинки «Як війна змінила Рондо». Його роботи викликають у моїй уяві образи православних ікон з їхніми характерними кольорами та візерунками, а його надзвичайно стилізовані людські постаті викликають почуття подиву та захоплення.

図版 18

ロマン・ロマニーシン：『ミラージュ（蜃気楼）』

（「大切なもの」シリーズ）2023 年

技法：エッチング、アクアチント

イメージサイズ：142 x 116 mm

紙サイズ：232 x 202 mm

作者のコメント：「大切なもの」シリーズは、2022 年にロシアによる残虐な戦争が始まった後に開始しました。このシリーズの主題は、戦争という状況において、普通の人々の意識が新しく構築されるということです。物の見方、価値観の尺度が変わり、優先順位も見直されます。昨日までとても重要だったことが、今日はそれほど重要ではなくなるのです。例えば、戦時下においては、一杯の冷たい水や温かいお茶が、流行りの映画やきれいな服よりもはるかに重要になります。芸術の捉え方も変化します。例えば、パブロ・ピカソの『ゲルニカ』は、まったく異なる意味合いを持つようになります。ミラージュ（蜃気楼）とは、遠くにあってほとんど見えないもの、あるいは、大きく変化してもはや手の届かないものを指しています。

阪本のコメント：リヴィウ出身のロマニーシンは、まさにウクライナを代表する蔵書票作家の一人です。日本では、話題になった絵本『戦争が町にやってくる』の著者であるロマーナ・ロマニーシンの父親としても知られています。彼の作品は、正教会のイコンを彷彿とされる独特の色彩やデザインを持ち、その極端までにデフォルメされた人間の姿は、驚きと感動をもたらします。

Illustration 19

Mykhailo Drimaylo. *Lotus* ("*Floriography*" series), 2024

Technique: Etching

Image Size: 145 x 152 mm

Paper Size: 250 x 230 mm

Artist's Comment: The *Floriography* series reveals the beauty and symbols of different flowers and their significance in the culture and history of mankind. The work shows the growth of a lotus flower. From the bottom of the water, the lotus reaches the surface of the water, toward the sun! As in all of human life, we always want to go higher, further! Three suns as a symbol of the cycle of life. Like a lotus, the sun rises in the morning (opens to us), at noon it opens to the full, and in the evening, it sets behind the horizon (like a lotus hides again). Pink and blue lotuses are symbols of different cultures and traditions, such as the symbol of a blue lotus in Egypt, or the symbol of a pink lotus in Japan. The squares enclose the cycle of the growth of the Lotus flower itself: from a seed – to a flower – flowering – and back to a seed. Symbols of the lotus in the central squares indicate different countries; from Ancient Egypt and Buddhism to medieval times. The red lines on the left indicate the beginning of the life of the flower, and those on the right indicate the end of the life of the flower. Everything begins with a grain, and everything ends with a grain.

Sakamoto's Comment: His work was the first to catch the visitors' attention at a Ukrainian-themed exhibition that I held in Tokyo. His unique sense of design and color stands out. In February 2025, he was elected as an Associate Member of the Royal Society of Painter-Printmakers in London. He is still young, and I am sure of the great success of this Lviv artist.

Ілюстрація 19

Михайло Дрімайло. *Лотос* (серія "Флорографія"), 2024

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 145 x 152 мм

Розмір паперу: 250 x 230 мм

Коментар художника: Серія «Флорографія» розкриває красу і символіку різних квітів та їхнє значення в культурі та історії людства. На роботі зображено ріст квітки лотоса. З дна води лотос досягає поверхні води, до сонця! Як і в усьому людському житті, ми завжди хочемо піднятися вище, далі! Три сонця як символ життєвого циклу. Сонце, як лотос, вранці сходить (відкривається нам), опівдні розкривається на повну, а ввечері заходить за горизонт (як лотос знову ховається). Рожевий і блакитний лотоси є символами різних культур і традицій, як, наприклад, символ блакитного лотоса в Єгипті або символ рожевого лотоса в Японії. Квадрати охоплюють цикл росту самої квітки лотоса: від насінини до квітки цвітіння і назад, до насінини. Символи лотоса в центральних квадратах позначають різні країни: від Стародавнього Єгипту і буддизму до середньовіччя. Червоні лінії зліва вказують на початок життя квітки, а праворуч – на кінець життя квітки. Все починається з зернини, і все закінчується зерниною.

Коментар Сакамото: Його роботи першими привернули увагу відвідувачів виставки на українську тематику, яку я проводив у Токіо. Його унікальне відчуття дизайну та кольору виділяється. У лютому 2025 року його обрали асоційованим членом Королівського товариства художників-друкарів у Лондоні. Він ще молодий, і я впевнений у великому успіху цього львівського художника.

図版 19

ミハイロ・ドリマイロ『ロータス（蓮）』

（「花言葉」シリーズ）2024 年

技法：エッチング

イメージサイズ：145 x 152 mm

紙サイズ：250 x 230 mm

作者のコメント：「花言葉」シリーズは、さまざまな花の美しさや象徴性、そしてそれらが人類の文化や歴史において持つ意味を表現するものです。この作品では、蓮の花の成長を描いています。蓮は水底から太陽に向かい、水面に達します！それは人の人生と同じで、私たちは常に高く、遠くに進展しようとしています。三つの太陽は、生命の循環の象徴です。朝になると、蓮が花を開くように、太陽もまた昇ります。正午には最も輝き、そして夕方には、蓮が再び閉じるように、地平線の彼方へ沈みます。ピンクと青の蓮は、異なる文化や伝統を象徴しています。例えば、エジプトの青い蓮や日本のピンクの蓮です。四角い枠は、蓮の花の成長サイクルを囲っています。種から花へと成長し、花は開き、そして再び種へと戻ります。中央の四角形の中の蓮のシンボルは、古代エジプトや仏教、中世など、さまざまな国や時代を示しています。左側の赤い線は花の誕生を、右側の赤い線はその終わりを表しています。すべては一粒の種から始まり、すべては一粒の種で終わるのです。

阪本のコメント：私が関与したウクライナ関連の展覧会で、真っ先に来場者の目を引いたのが彼の作品でした。リヴィウ出身の彼の独特のデザインセンスと色彩感覚は際立っています。2025 年 2 月に、彼は英国王立画家版画家協会の準会員にも選ばれました。彼はまだ若く、今後大成功を収めることを私は確信しています。

Illustration 20

Yulia Protsyshyn. *Dragon's Egg*, 2023

Technique: Etching

Image Size: 125 x 115 mm

Paper Size: 250 x 175 mm

Artist's Comment: The artwork illustrates and represents the mythical and perhaps most ancient animal the Dragon. Metaphysically this animal has the ability to transform and can enter Dreamtime. Symbolism and meaning also encompass the primordial natural forces and its egg as a renewal representing the cyclical nature of birth and growth.

Sakamoto's Comment: This artist is from Lviv. This is the second work that I commissioned from her. Her works often feature geometric designs, which I find quite interesting. Her works are popular among many collectors.

Ілюстрація 20

Юлія Процишин. *Яйце дракона*, 2023

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 125 x 115 мм

Розмір паперу: 250 x 175 мм

Коментар художниці: Робота ілюструє і представляє міфічну і, можливо, найдавнішу тварину – дракона. Метафізично ця тварина має здатність трансформуватися і може

потрапляти у сферу сновидінь. Символізм і значення також охоплюють первісні природні сили і яйце дракона як оновлення, що представляє циклічну природу народження і зростання.

Коментар Сакамото: Ця художниця зі Львова. Це вже друга робота, яку я замовив у неї. У її роботах часто зустрічаються геометричні орнаменти, які я вважаю досить цікавими. Її роботи популярні серед багатьох колекціонерів.

図版 20

ユリヤ・プロツィシン『竜の卵』2023 年

技法：エッチング

イメージサイズ：125 x 115 mm

紙サイズ：250 x 175 mm

作者のコメント：この作品では、神話上のおそらく最も古い動物である竜を描いています。想像上、竜は変身能力を持ち、夢の時空へと入ることができるとされています。竜の象徴性と意味は、原初の自然の力を含意しており、その卵は誕生と成長のサイクルを表す再生のシンボルとなっています。

阪本のコメント：リヴィウ出身のこの画家に制作を依頼するのはこれが二作目です。彼女の作品には幾何学的なデザインが多く見られ、それがとても面白いと感じています。彼女の作品はすでに多くのコレクターの間で人気になっています。

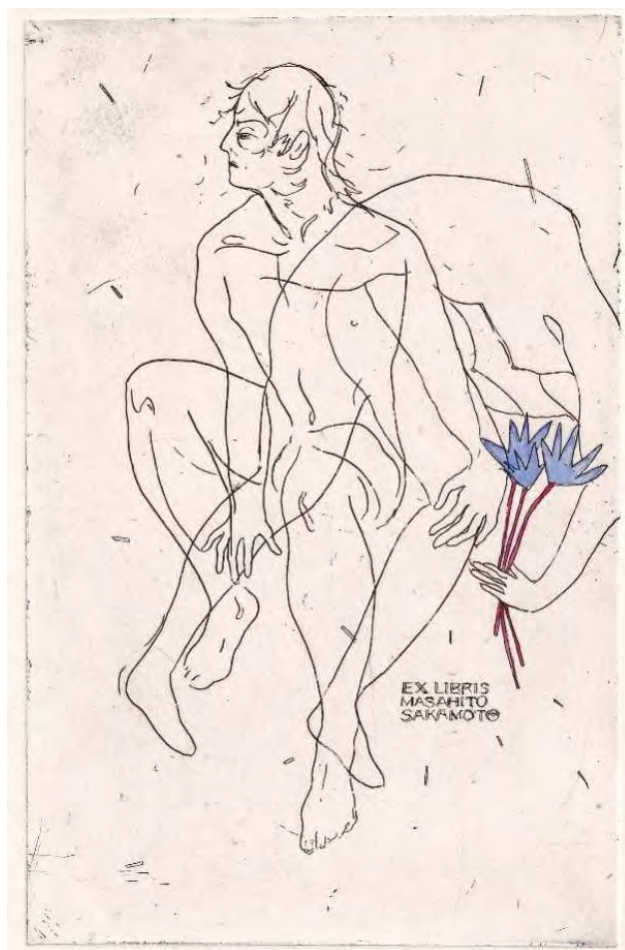

Illustration 21

Marie Plyatsko. *Cycle*, 2024

Technique: Etching

Image Size: 170 x 110 mm

Paper Size: 238 x 161 mm

Artist's Comment: This work, created using the etching technique, features two figures and a flower. It symbolizes the cyclical nature of life — nothing emerges from nothing, and nothing disappears without a trace. The piece reflects the constant flow of existence, where every beginning is intertwined with an inevitable end, and everything is part of an ongoing cycle.

Sakamoto's Comment: This artist from Lviv works in a wide range of art forms, including silkscreen, lithography, photography, and ceramic objects. As an exlibris artist, she has received high acclaim, even winning awards at the German Exlibris Society, the largest collectors' association in Europe. My impression of her work is that many of her bookplates are based on spontaneous sketches that are then turned into artistic prints.

Ілюстрація 21

Марія Пляцко. *Цикл*, 2024

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 170 x 110 мм

Розмір паперу: 238 x 161 мм

Коментар художниці: На цій роботі, виконаній у техніці офорту, зображені дві постаті та квітка. Це символізує циклічність життя – ніщо не виникає з нічого, і ніщо не зникає безслідно. Робота відображає постійний потік буття, де кожен початок переплітається з неминучим кінцем, і все є частиною безперервного циклу.

Коментар Сакамото: Ця львівська художниця працює в широкому діапазоні видів мистецтва, включаючи шовкографію, літографію, фотографію та керамічні об'єкти. Як майстриня екслібрису, вона отримала високе визнання, навіть здобула нагороди Німецької асоціації екслібрису, найбільшої асоціації колекціонерів у Європі. Моє враження від її робіт полягає в тому, що багато з її екслібрисів ґрунтуються на спонтанних ескізах, які потім перетворюються на художні гравюри.

図版 21

マリヤ・プリアツコ『廻り（めぐり）』2024年

技法：エッチング

イメージサイズ：170 x 110 mm

紙サイズ：238 x 161 mm

作者のコメント：この蔵書票はエッチング技法で制作しました。二人の人物と一輪の花を描いていますが、それは、「何もないところから何かが生まれることはなく、また、何ものも跡形もなく消えることはない」という生命の循環性、廻りを象徴しています。この作品は、あらゆる始まりが必然的な終わりと結びついており、すべてが永遠の廻りの一部であるという、生命の絶え間ない流れを示しています。

阪本のコメント：プリアツコもリヴィウ出身です。シルクスクリーン、リトグラフ、写真、陶芸作品など、幅広い分野で活動しています。蔵書票作家としても高く評価されており、ヨーロッパ最大の愛好家団体であるドイツ書票協会でも賞を受賞しています。彼女の蔵書票作品の多くは、即興的なスケッチをもとに、それを版画作品に昇華させているように思います。

Illustration 22

Marina Kupkina. *The Decisive Moment*, 2024

Technique: Etching

Image Size: 140 x 93 mm

Paper Size: 225 x 170 mm

Artist's Comment: The work reflects the culminating moment, when nervous tension has reached its highest level. And even in such a moment, a human is able to control him/herself, taking care of the most precious things. This is (sometimes) the only reason that keeps us staying on our feet and doesn't let us fall. It allows us to run, fight, and defend. All people can live like this. No one is protected. And some of us are living in such situations for the third year in a row...

Sakamoto's Comment: Her style reminds me of Expressionism. Since the war began, she has been living in an environment where deafening explosions and artillery sounds could be heard just outside her home. The attacks on Kyiv continue even now. While her inspiration came from the tradition of Madonna and Child imagery, the piece is filled with anger and sorrow over the war, as well as a deep love for children.

Ілюстрація 22

Марина Купкіна. *Вирішальна мить*, 2024

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 140 x 93 мм

Розмір паперу: 225 x 170 мм

Коментар художниці: Робота відображає кульмінаційний момент, коли нервові напруження досягло найвищого рівня. І навіть у такий момент людина здатна контролювати себе, дбаючи про найдорожче. Це (іноді) єдина причина, яка утримує нас на ногах і не дає впасти. Це дозволяє нам бігти, боротися, захищатися. Так можуть жити всі люди. Ніхто не захищений. А дехто з нас живе в таких ситуаціях вже третій рік поспіль...

Коментар Сакамото: Її стиль нагадує мені експресіонізм. З початку війни вона живе в умовах, коли гучні вибухи та звуки артилерії можна почути просто біля її будинку. Атаки на Київ тривають і нині. Хоча її натхнення прийшло з традиції зображення Мадонни з немовлям, робота сповнена гніву й суму через війну, а також глибокої любові до дітей.

図版 22

マリナ・クブキナ『そのとき』2024年

技法：エッチング

イメージサイズ：140 x 93 mm

紙サイズ：225 x 170 mm

作者のコメント：この作品は、極度の緊張が最高度に達した瞬間を描いたものです。このような瞬間でもなお、人は最も大切なものを守るために自分をコントロールすることができるのです。それが、（ときには）私たちが倒れずに立ち続ける唯一の理由となります。それが、私たちが走る、戦う、守ることを可能にします。すべての人が、このように生きることができるのです。ですが、誰も守られてはいません。私たちの中には、このような状況が3年も続いている人たちもいるのです...

阪本のコメント：彼女の作風は、表現主義を思わせます。戦争が始まって以来、彼女は自宅のすぐ外で激しい爆発音や砲撃音が聞こえる環境の中で暮らしてきました（キーウへの攻撃はいまだに続いています）。この作品は、聖母子像の伝統からインスピレーションを受けたものですが、その中には戦争に対する怒りと悲しみ、そして子どもたちへの深い愛が込められています。

Illustration 23

Ruslan Agirba. *Red Viburnum*, 2025

Technique: Etching

Image Size: 143 x 146 mm

Paper Size: 228 x 198 mm

Artist's Comment: Red viburnum is a symbol of the courage of people who gave their lives to fight for Ukraine.

Sakamoto's Comment: He was born in Batumi (Georgia), studied in Kyiv, and now lives there. While he often creates nearly monochrome prints, I saw landscapes in vibrant colors on his website (currently closed). I was captivated by them. He works with multi-plate etching. In this piece, he depicted the red viburnum (kalyna), a symbol of Ukraine, achieving an excellent balance of colors.

Ілюстрація 23

Руслан Агірба. *Червона калина*, 2025

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 143 x 146 мм

Розмір паперу: 228 x 198 мм

Коментар художника: Червона калина – символ мужності людей, які віддали своє життя у боротьбі за Україну.

Коментар Сакамото: Народився в Батумі (Грузія), навчався в Києві, нині живе там. Хоча він часто створює майже монохромні принти, на його сайті (наразі закритому) я побачив пейзажі у яскравих кольорах. Вони мене зачарували. Він працює з багатошаровим офортом. На цій роботі він зобразив червону калину, символ України, досягнувши чудового балансу кольорів.

図版 23

ルスラン・アギルバ『赤いカーリーナ』2025 年

技法：エッチング

イメージサイズ：143 x 146 mm

紙サイズ：228 x 198 mm

作者のコメント：赤いカーリーナ（ガマズミ、セイヨウカンボク）は、ウクライナのために命を捧げて戦った人々の勇気の象徴です。

阪本のコメント：彼はジョージア（グルジア）のバトゥミで生まれ、キーウで学び、現在もキーウに住んでいます。彼はモノクロに近い版画を多く制作していますが、私は彼のウェブサイト（現在は閉鎖）で、鮮やかな色彩の風景画を見て、強く惹かれました。彼は多版エッチングの技法を用いています。この作品では、ウクライナの象徴である赤いカーリーナを描き、色彩の絶妙なバランスを実現しています。

Illustration 24

Anna Voitiuk.

Homage to Goya: Queen Krysia Meets Princess Amberly at Dnipro Riverside, 2024

Technique: Etching

Image Size: 100 x 213 mm

Paper Size: 277 x 265 mm

Artist's Comment: This exlibris is a homage to Francisco Goya. It depicts all the animal characters that have appeared in every one of my artworks, gathered together on the riverside of Dnipro in Kyiv. Princess Amberly is a significant character for Masahito Sakamoto, the owner of the exlibris. And Queen Krysia is significant for me.

Sakamoto's Comment: When I requested a homage to a great historical painter, the artist chose Goya's *The Meadow of San Isidro*. She changed the setting to Kyiv, incorporating characters she has frequently depicted in her works. Krysia is a guinea pig that Anna had kept for many years, and Amberly is my pet dog.

Ілюстрація 24

Анна Войтюк. Вшанування Гойї: королева Крися зустрічає принцесу Амберлі на березі Дніпра, 2024

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 100 x 213 мм

Розмір паперу: 277 x 265 мм

Коментар художниці: Цей екслібрис створений на пошану Франсіско Гойї. На малюнку зображені всі тварини, які з'являлися в кожній з моїх робіт, зібрані разом на березі Дніпра в Києві. Принцеса Амберлі – важливий персонаж для Масахіто Сакамото, власника екслібрису. А королева Крися – для мене.

Коментар Сакамото: Коли я попросив віддати данину поваги великому історичному художнику, художниця обрала «Луг Сан-Ісідро» Гойї. Вона замінила місце дії на Київ, включивши персонажів, яких часто зображувала у своїх роботах. Крися – морська свинка, яку Анна тримала багато років, а Амберлі – моя домашня собака.

図版 24

アンナ・ヴォイテュク 『ゴヤに捧ぐ：ドニプロ川の岸边』 2024 年

技法：エッチング

イメージサイズ：100 x 213 mm

紙サイズ：277 x 265 mm

作者のコメント：この蔵書票は、フランシスコ・ゴヤへのオマージュです。これまで私の作品に登場したすべての動物のキャラクターが集まり、キーウのドニプロ川の河岸で歓談している様子を描いています。アンバリーは、票主である阪本さんにとって重要なキャラクターであり、クリーシャは私にとって大切な存在です。

阪本のコメント：私が大画家へのオマージュ作品を依頼したところ、ヴォイテュクはゴヤの『サン・イシドロの草原』を選びました。彼女は舞台をキーウに置き換え、自身の作品によく登場するキャラクターたちを描き込みました。クリーシャはヴォイテュクが長年飼っていたモルモット、アンバリーは私の愛犬です。

Illustration 25

Francisco Goya. *The Meadow of San Isidro*, 1788

Ілюстрація 25

Франсіско Гойя. *Луг Сан-Ісідро*, 1788

図版 25

フランシスコ・ゴヤ『サン・イシドロの草原』1788年

Illustration 26

Krysia

Ілюстрація 26

Крися

図版 26

クリーシャ

Illustration 27

Amberly

Ілюстрація 27

Амберлі

図版 27

アンバリー